

ΟΙ ΠΟΛΩΝΟΙ

Από την εμφάνισή τους μέχρι τις αρχές του 20ου αι.¹

Εισαγωγή

Η Πολωνία είναι η ένατη μεγαλύτερη χώρα της Ευρώπης (μετά από τη Ρωσία, την Ουκρανία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ισπανία, τη Σουηδία, τη Φινλανδία και τη Νορβηγία) και βρίσκεται στο κέντρο της ευρωπαϊκής ηπείρου. Η Πολωνία βρέχεται στο Βορρά από τις ακτές της Βαλτικής θάλασσας και συνορεύει στην ανατολή με τη Ρωσία, στο νότο με τη Λιθουανία, με τη Λευκορωσία και με την Ουκρανία, δυτικά με τη Γερμανία. Στο νοτιότερο σημείο της, η Πολωνία συνορεύει με τη βορειοδυτική Σλοβακία και με την Τσεχία.

Ευρισκόμενη σε έναν σημαντικό κόμβο της Ευρώπης, μεταξύ Ανατολής και Δύσης, η Πολωνία είχε μια ταραγμένη ιστορία, και τα σύνορά της έχουν αλλάξει επανειλημμένα. Στα μέσα του 16ου αιώνα η πολωνό-λιθουανική Κοινοπολιτεία (μια ομοσπονδία με τη γειτονική Λιθουανία) ήταν το μεγαλύτερο κράτος της Ευρώπης. Τον 19ο και στις αρχές του 20ου αιώνα, η Πολωνία δεν υπήρχε, ενώ μεταξύ των ετών 1939 και 1989, η χώρα ήταν υπό την κατοχή ή τον έλεγχο του τρίτου Ράιχ και της Σοβιετικής Ένωσης και μόλις μετά το 1989, έγινε πάλι ανεξάρτητο κράτος. Οι διαμελισμοί της Πολωνίας (1772-1795) αποτελούν την κρισιμότερη καμπή στην πολωνική ιστορία, καθώς ένα επιτυχημένο κρατικό μόρφωμα πέρασε στην ξένη κατοχή.

Το πολωνικό κράτος εγκαθιδρύθηκε βαθμιαία τον 9ο και 10ο αι., αλλά η προϊστορία της Πολωνίας άρχισε όταν εμφανίστηκαν οι πρώτες ανθρώπινες κατοικίες μεταξύ των ποταμών Βιστούλα και Όντερ περίπου 100.000 έτη πριν. Μια μόνιμη εγκατάσταση ξεκίνησε εκεί μεταξύ των ετών 8000 και 5500 π.Χ. Ο διάδρομος μεταξύ των Καρπαθίων και της θάλασσας της Βαλτικής, ένα τμήμα μιας ανοικτής πεδιάδας, η οποία εκτείνεται από την Κεντρική Ασία μέχρι τη Βόρεια Θάλασσα, χρησιμοποιείτο ως πέρασμα από την οποία πολυάριθμες φυλές πέρασαν προς τη δύση και την ανατολή. Οι γηγενείς κάτοικοι για να προστατευτούν έχτισαν φρούρια που περιβλήθηκαν από πασσάλους και χωμάτινα τείχη. Το καλύτερα διατηρημένο από αυτά τα φρούρια κατασκευάστηκε από μια φυλή που ανήκει στον πολιτισμό της Λουσατίας κοντά στο Biskupin στη Μεγάλη Πολωνία (η ονομασία της περιοχής στην κεντροδυτική Πολωνία).

Περίπου στα 400 π.Χ., Σκύθες και Σαρμάτες που προέρχονταν από την Ασία, κατέστρεψαν τον παραπάνω πολιτισμό. Ταυτόχρονα, Κέλτες επιτίθονταν από τη δύση και λίγο αργότερα γερμανικά φύλα μετανάστευσαν από την Σκανδιναβία μέσω της σημερινής Πολωνίας στις νοτιοανατολικές ευρωπαϊκές στέπες. Τον 5ο αι. μ.Χ. οι γερμανικές φυλές ωθήθηκαν πίσω από τα όρια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τους Ούννους, οι οποίοι δημιούργησαν ένα κράτος στην κεντρική Ευρώπη.

Το κράτος των Ούννων, εντούτοις, παρήκμασε γρήγορα, και η κεντρική Ευρώπη κατοικήθηκε από τους Σλάβους. Από την αρχική τους κοιτίδα στη σημερινή

¹ Το κεφάλαιο μέχρι και τη δυναστεία των Γιαγκέλλων έχει δημοσιευθεί, με υποσημειώσεις, στο συλλογικό τόμο: Π. Σοφούλης-Α. Παπαγεωργίου, *Μεσαιωνικός Σλαβικός Κόσμος*, Αθήνα 2015, σσ. 251-272.

ανατολική Πολωνία, οι Σλάβοι άρχισαν μια πρωτοφανή επέκταση. Γύρω στο 500 μ.Χ., διέσχισαν το Δούναβη. Σε αντίθεση με τους εχθρούς τους από την Ασία, δεν ήταν νομάδες αλλά αγρότες και εγκαταστάθηκαν μόνιμα στις πρόσφατα αποικισμένες περιοχές. Μέχρι τον 7ο αι., η περιοχή μεταξύ της σημερινής ανατολικής Γερμανίας και της Ρωσίας, και μεταξύ της Βαλτικής, Μαύρης, και Αδριατικής θάλασσας είχε εκπλαβιστεί. Αρχικά, όλοι οι Σλάβοι μοιράζονταν την ίδια γλώσσα και πολιτισμό, αλλά, αργότερα, αναπτύχθηκαν τοπικές διαφοροποιήσεις. Στα μέσα του 6ου αι., οι Σλάβοι υποτάχθηκαν στους Αβάρους, που δημιούργησαν ένα αβαροσλαβικό κρατικό μόρφωμα τόσο ισχυρό που έφτασε στο σημείο να πολιορκήσει την Κωνσταντινούπολη. Μία σλαβική εξέγερση ενάντια στους Αβάρους κατέστρεψε το κράτος τους στα μέσα του 7ου αιώνα.

Κάποιος Σλάβος με το όνομα Σάμο ίδρυσε το πρώτο, βραχύβιο σλαβικό κράτος, με το κέντρο του στη σημερινή Βοημία. Ο Σάμο έλεγξε μερικές περιοχές βόρεια των Καρπαθίων. Στην αρχή του 9ου αιώνα, εμφανίστηκε το κράτος της Μεγάλης Μοραβίας. Περιλάμβανε τη σημερινή Βοημία, τη Μοραβία, τη Σλοβακία, την Ουγγαρία, τη Σιλεσία, τη Μικρά Πολωνία (μια από τις ιστορικές περιοχές της Πολωνίας, που βρίσκονται στο νότο γύρω από την πόλη της Κρακοβίας), και, ίσως, τη δυτική Ουκρανία. Όλες αυτές οι εισβολές έφεραν στην κεντρική Ευρώπη νέες πολιτιστικές επιρροές και πολιτικά ερεθίσματα. Πολυάριθμες σλαβικές φυλές έζησαν βόρεια της Μεγάλης Μοραβίας.

Οι φυλές αυτές δέχονταν πολύ μικρή επιρροή από τους δυτικούς και νότιους ευρωπαϊκούς πολιτισμούς, αναπτύχθηκαν σταδιακά, ήταν ακόμα ειδωλολάτρες, και ζούσαν σε μικρές φυλετικές ημι-κρατικές ομάδες. Μια τέτοια ομάδα από τη φυλή Polanie² εγκαταστάθηκε στην περιοχή Πόζναν. Τον 9ο αι. οι Polanie προσαρτήθηκαν από τη Μεγάλη Μοραβία, και το κράτος τους σταδιακά επεκτάθηκε. Περίπου στα 900, εντούτοις, το κράτος της Μοραβίας καταστράφηκε από τις ουγγρικές δυνάμεις που έρχονταν από τα νοτιοανατολικά. Κατά τη διάρκεια της επόμενης περιόδου, στην οποία υπήρχε κενό εξουσίας βόρεια των Καρπαθίων, εμφανίστηκαν καλύτερες συνθήκες για την επέκταση των Polanie. Το κράτος άρχισε να αναπτύσσεται με γρηγορότερους ρυθμούς, παρόλο που οι Τσέχοι ανακατέλαβαν το μεγαλύτερο τμήμα των εδαφών του πρώην κράτους της Μοραβίας.

2 Polanie στα πολωνικά σημαίνει τους ανθρώπους που ζουν στην πεδιάδα ή σε ξύλινα παραπήγματα.

Η Πολωνία από τον 10ο μέχρι το 14ο αι.

Η πρώτη σημαντική γραπτή πηγή για την Πολωνία συνετέθη το 965 από έναν εβραίο έμπορο της Ισπανίας, τον Ibrahim-ibn-Jaqub, ο οποίος επισκέφτηκε την κεντρική Ευρώπη και έγραψε για ένα ισχυρό κράτος, που το κυβερνούσε ένας άνδρας με το όνομα Mieszko. Το όνομα του Mieszko εμφανίστηκε αργότερα σε πολλά έγγραφα, αλλά ό,τι είναι γνωστό για τους προκατόχους του προέρχεται από την προφορική παράδοση. Μερικοί μύθοι αναφέρουν ότι οι πρόγονοι του Mieszko ανέλαβαν την εξουσία στα μέσα του 9ου αιώνα. Αργότερα, η κυβερνώσα δυναστεία της Πολωνίας κλήθηκε δυναστεία Piast.

Ο Mieszko γεννήθηκε γύρω στο 922 και ανήλθε στην εξουσία το 960. Ξεκινώντας από την επικράτειά του, τη Wielkopolska (Μεγάλη Πολωνία), κατάκτησε την Kujavia, Mazonia, και την Πομερανία. Πλαισιωμένος από τους Ρώσους του Κιέβου στην ανατολή και από το τσεχικό βασίλειο στο νότο, προσπάθησε να επεκταθεί δυτικά, σκοπεύοντας να υποτάξει τα εδάφη των Obotriti³, τις σλαβικές φυλές που ζούσαν μεταξύ του Όντερ και του Έλβα. Αμφότερες η αγία ρωμαϊκή αυτοκρατορία και οι Τσέχοι είχαν τον ίδιο στόχο. Το 937, οι Σάξονες διέσχισαν τον Έλβα και ίδρυσαν την πόλη Μαγδεμβούργο. Το 961, ο αυτοκράτορας Όθων Α΄ έλαβε την παπική υποστήριξη για την ανύψωση της επισκοπής του Μαγδεμβούργου σε ιεραποστολική επισκοπή για όλα τα σλαβικά εδάφη, συμπεριλαμβανομένης της Πολωνίας. Ο εκχριστιανισμός από την γερμανική αυτοκρατορία θα σήμαινε τη γερμανική πολιτική κυριαρχία και ενδεχομένως την εξάλειψη των Obotriti και των Πρώσων της Βαλτικής.

Ο Mieszko έσπασε το σύνδεσμο μεταξύ του εκχριστιανισμού και του εκγερμανισμού. Συμάχησε με τον Τσέχο ηγεμόνα Μπολεσλάβο και παντρεύτηκε την κόρη του Dobrava. Η Dobrava έφτασε στην Πολωνία με μια χριστιανική αποστολή, και, το 966, ο Mieszko βαπτίστηκε Χριστιανός. Η επισκοπή του Πόζναν ιδρύθηκε άμεσα από τη Ρώμη και ήταν εκτός της αρμοδιότητας του Μαγδεμβούργου. Η απόφαση της Πολωνίας να εκχριστιανιστεί ήταν από τις σημαντικότερες σε ολόκληρη ιστορία του έθνους.

Η Πολωνία προσχώρησε τότε στην οικογένεια των λατινικών χριστιανικών εθνών, και δέχτηκε τη νομική, διοικητική, και πολιτιστική επιρροή της Δύσης. Μια ομάδα μορφωμένων ξένων έφτασε στην Πολωνία. Η αποδοχή του ενός θεού εξαφάνισε τους διάφορους θεούς των φυλών και επικράτησε στη χώρα. Η νέα θρησκεία άνοιξε νέους διανοητικούς ορίζοντες στους Πολωνούς, πρόσφερε την ιδεολογική βάση για την πολιτική ιδεολογία του ελέω θεού βασιλέα, και δημιούργησε μια νέα κοινωνική δομή και μια νέα άρχουσα τάξη. Ο χριστιανισμός πρόσφερε επίσης μια πιο ορθολογική θέαση του κόσμου, βαθύτερη θρησκευτική εμπειρία, διεθνές κύρος και την θρησκευτική επικύρωση για την κατάκτηση ειδωλολατρικών εδαφών.

Παρά την απόφαση του Mieszko να μην συνδέσει τον εκχριστιανισμό των Πολωνών με την Γερμανική αυτοκρατορία, οι σχέσεις του με τον αυτοκράτορα Όθωνα Α΄ διατηρήθηκαν φιλικές καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του τελευταίου (973). Ο Mieszko άλλαξε την πολιτική του αναφορικά με τους Τσέχους προς το τέλος της βασιλείας του. Το 985, υποστήριξε τον νεαρό αυτοκράτορα Όθωνα Γ΄ γεγονός που του

³ Obodrzyce στα πολωνικά και σημαίνει τους ανθρώπους που ζουν στα νερά.

επέτρεψε να καταλάβει τη Σιλεσία και Μικρά Πολωνία από τους Τσέχους. Επιπλέον, μετά το θάνατο της συζύγου του Dobrava (980) νυμφεύθηκε την Oda, κόρη του μαργράβου (μαρκησιού) Dietrich του Nordmark⁴, γεγονός που επιβεβαίωσε τη ρήξη του με τους Τσέχους. Μάλιστα, ο Mieszko προόριζε τα παιδιά από την δεύτερη σύζυγό του για διαδόχους του και όχι τον Βολέσλαβο, τον πρωτότοκο γιο του από την Dobrava.

Μετά από το θάνατό του, το 992, ο γιος του, Βολεσλάβος (992-1025) ο Γενναίος (Chrobry), θεωρήθηκε ισχυρός ηγεμόνας και σημαντικός σύμμαχος του αυτοκράτορα Όθωνα Γ', ο οποίος προσδοκούσε να ενώσει την Ευρώπη. Το έτος 1000, ο Όθων Γ' επισκέφτηκε την Πολωνία και ανύψωσε την πολωνική πρωτεύουσα, Gniezno, σε αρχιεπισκοπή και προσέφερε τα βασιλικά σύμβολα στον Βολεσλάβο, επιβεβαιώνοντας τη σημασία που είχαν για την γερμανική αυτοκρατορία τα πολωνικά εδάφη και η συμμαχία τους με τον Βολεσλάβο. Ωστόσο, μετά το θάνατο του Όθωνα και την άνοδο στο θρόνο του Ερρίκου Β' (1002), η νέα γερμανική δυναστεία ξεκίνησε πόλεμο εναντίον της Πολωνίας.

Μεταξύ των ετών 1002 και 1018, ο Βολεσλάβος υπερασπίστηκε τη χώρα του και προσάρτησε νέες περιοχές. Το 1002, ο Βολεσλάβος κατέλαβε τη Λουσατία, το Milzen και το Meissen, αλλά το 1005 αναγκάστηκε να παραδώσει αυτές τις περιοχές στη γερμανική αυτοκρατορία. Το 1007, ξεκίνησε νέα φάση του πολέμου όταν ο Βολέσλαβος αποφάσισε να ανακτήσει τη Λουσατία. Ο πόλεμος έληξε με την ειρήνη του Merseburg, το 1013, σύμφωνα με την οποία ο Βολεσλάβος διατήρησε τη Λουσατία και το Milzen ως φέουδα ανήκοντα στη γερμανική αυτοκρατορία. Η τελευταία φάση του γερμανό-πολωνικού πολέμου ξεκίνησε το 1015 και έληξε το 1018 και προκλήθηκε από τους Γερμανούς, αλλά ο Βολεσλάβος μπόρεσε να επιβάλει την αποκλειστική κυριαρχία του στις διαφιλονικούμενες περιοχές, δηλαδή τη Λουσατία και το Milzen. Μετά τη λήξη του πολέμου, το 1018, ο Βολέσλαβος δεν αδράνησε, αλλά εισέβαλε στο Κίεβο και βοήθησε τον Σβιατοπόλκ⁵ να καταλάβει για μικρό χρονικό διάστημα το θρόνο. Το 1025, λίγο πριν τον θάνατό του, ο Βολεσλάβος στέφθηκε ως ο πρώτος βασιλιάς της Πολωνίας. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του ο Βολεσλάβος ο Γενναίος συνέχισε την πολιτική του προκατόχου του και επιβεβαίωσε την κυριαρχία του στους δυτικούς Σλάβους. Ωστόσο, σύντομα μετά το θάνατό του η Πολωνία έχασε όλες τις μη-πολωνικές περιοχές και εισήλθε σε μία περίοδο εσωτερικών αναταραχών.

Ο διάδοχος του Βολεσλάβου, ο βασιλιάς Mieszko Β' (1025-1034), αντιμετώπισε προβλήματα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Οι δύο αδελφοί του Mieszko, Bezprym και Otto, αποφάσισαν να διεκδικήσουν τον θρόνο και συμμαχησαν ο πρώτος με τους Ρως και ο δεύτερος με τους Γερμανούς. Το 1030, γερμανικά και ρωσικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Πολωνία ενώ συγχρόνως, ο Mieszko δεχόταν επίθεση από τους Τσέχους της Βοημίας. Οι Τσέχοι κατέλαβαν την

4 Με τον όρο Nordmark νοείται η περιοχή των βορείων συνόρων της γερμανικής αυτοκρατορίας, περιοχή που αργότερα κάλυπτε τα πρωσικά εδάφη, δηλαδή την περιοχή ανάμεσα στον Έλβα και τη Βαλτική ενώ έφτανε μέχρι τα εδάφη του Βίστουλα. Η απόδοση του στα ελληνικά είναι δύσκολη, καθώς ο όρος Βόρεια Μαρκωνία που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί δεν καλύπτει γεωγραφικά όλη την νοούμενη περιοχή.

5 Ο Σβιατοπόλκ ήταν γιος του Βλαδίμηρου του Κιέβου και είχε παντρευτεί την κόρη του βασιλιά της Πολωνίας Βολεσλάβου Α'. Μετά το θάνατο του Βλαδίμηρου ο Σβιατοπόλκ δολοφόνησε τους δύο αδελφούς Μπόρις και Γκλεμπ και άρχισε να κυβερνά το νότιο τμήμα του Κιέβου. Στα υπόλοιπα εδάφη κυβερνούσαν ο Γιαροσλάβος (μετέπειτα μεγάλος ηγεμόνας), ο Ιζιασλάβος και ο Μστισλάβος. Το 1018, ο Σβιατοπόλκ κατάφερε να καταλάβει την εξουσία στο Κίεβο, αλλά το 1019 ο Γιαροσλάβος κατόρθωσε να νικήσει τον αδελφό του και να καταλάβει τον θρόνο.

Μοραβία, η οποία στο εξής παρέμεινε στα τσεχικά εδάφη, ενώ το 1031 οι Γερμανοί ανακατέλαβαν τη Λουσατία και το Milzen, περιοχές οι οποίες δεν ξαναπέρασαν στην πολωνική κυριαρχία. Ο αδελφός του Mieszko, ο Bezprym, με τη βοήθεια των Ρως και τη συνδρομή αρχηγών φυλών που δεν είχαν ασπαστεί τον Χριστιανισμό εκθρόνισαν τον Mieszko και τον εξόρισαν στη Βοημία. Ωστόσο, ο Bezprym δολοφονήθηκε και έτσι ο νόμιμος διάδοχος του θρόνου επανήλθε στην εξουσία. Η Πολωνία, μετά τις επιθέσεις που δέχθηκε από τους γείτονές της, διαιρέθηκε, και καταστράφηκε. Ο Γερμανός αυτοκράτορας, Κονράδος Β΄, φοβούμενος ότι το χάος θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει ολόκληρη την περιοχή, βοήθησε στην αποκατάσταση της τάξης και δέχθηκε την προσφορά του Mieszko να αποκηρύξει τον βασιλικό του τίτλο και να γίνει υποτελής πρίγκιπας του. Λίγο πριν τον θάνατό του, το 1034, ο Mieszko κατάφερε να ανακτήσει τον έλεγχο του βασιλείου και να ορίσει ως διάδοχό του τον μοναδικό επιζήσαντα της δυναστείας, τον γιο του Καζμίρ.

Μετά τον θάνατο του Mieszko άρχισαν να διαφαίνονται οι αποσχιστικές τάσεις των Πολωνών ευγενών, κυρίως της Μαζοβίας και της Πομερανίας, ενώ οι υπέρμαχοι της παγανιστικής θρησκείας προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές στην Μεγάλη Πολωνία και στα κεντρικά πολωνικά εδάφη. Συγχρόνως, το 1038, οι Βοημοί εισέβαλαν και κατέλαβαν την Σιλεσία. Η κατάσταση αναρχίας που επικρατούσε στα πολωνικά εδάφη και η αύξηση της δύναμης των Τσέχων θορύβησαν τον γερμανό αυτοκράτορα ο οποίος αποφάσισε να ορίσει έναν βάσαλό⁶ του, εκπρόσωπο της δυναστείας των Piast, τον Καζμίρ (1038-1058) στο θρόνο του συρρικνωμένου κράτους. Το κράτος που παρέλαβε ο νέος ηγεμόνας χρειαζόταν άμεση αναδιοργάνωση. Προκειμένου να αποσοβήσει τον κίνδυνο που προερχόταν από τον μόνιμο εχθρό της Πολωνίας, τη Ρωσία, ο Καζμίρ νυμφεύθηκε την αδελφή του ηγεμόνα του Κιέβου, Γιαροσλάβου του Σοφού, Dobronega, εξασφαλίζοντας, συγχρόνως, τη συνδρομή της Ρουθηνίας στον αγώνα ανάκτησης της Μαζοβίας. Το 1050, ο Καζμίρ προσάρτησε την Σιλεσία, αλλά το 1054 αναγκάστηκε να δεχθεί την επικυριαρχία του γερμανού αυτοκράτορα στη Σιλεσία και να καταβάλει σημαντική οικονομική αποζημίωση στη Βοημία, που διεκδικούσε την περιοχή. Επιπλέον, ο Καζμίρ μετέφερε την πρωτεύουσα της Πολωνίας από την κατεστραμμένη πόλη Ροζναή στην Κρακοβία, επανένωσε τις περισσότερες από τις χαμένες επαρχίες αναδιοργάνωσε το στράτευμα και αύξησε τα έσοδα του κράτους.

Όταν πέθανε το 1058, ο διάδοχός του, Βολεσλάβος Β΄ (1058-1079), απαλλάχθηκε από τον γερμανικό έλεγχο και στέφθηκε βασιλέας. Το στέμμα προήλθε από τον πάπα Γρηγόριο Ζ΄ χάρη στην υποστήριξη που έδειξε ο Βολεσλάβος στον ποντίφικα στη διαμάχη του τελευταίου με τον γερμανό αυτοκράτορα Ερρίκο Δ΄⁷. Ωστόσο, οι τολμηρές πολιτικές του προκάλεσαν αντίδραση. Όταν κατηγορήσε τον επίσκοπο της Κρακοβίας, Στανισλάβο, για προδοσία και τον σκότωσε, εκδηλώθηκε εξέγερση, η οποία ανάγκασε τον Βολεσλάβο να φύγει από την Πολωνία το 1079. Τη θέση του έλαβε ο αδελφός του Βλαδισλάβος Α΄ (1079-1102).

6 Στη Δύση υπήρχε το σύστημα της φεουδαρχίας στο οποίο οι ιεραρχικά ανώτεροι άρχοντες παραχωρούσαν σε υποτελείς τους εκτάσεις γης και προστασία με αντάλλαγμα την πίστη και διάφορες υπηρεσίες όπως η στρατιωτική υπηρεσία, η συμμετοχή στα διάφορα συμβούλια του άρχοντα, η παραχώρηση οικονομικής ενίσχυσης του άρχοντα κ.α. Αυτοί οι υποτελείς ονομάζονταν βάσαλοι.

7 Η διαμάχη του πάπα Γρηγορίου Ζ΄ με τον Ερρίκο Δ΄ έμεινε γνωστή ως «πόλεμος της περιβολής» και κατέληξε με νίκη του πάπα όταν ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να πάει πεζή να συναντήσει τον πάπα στην Κανόσα. Η φράση «δεν θα ξαναπάω στην Κανόσα» έχει μείνει παροιμιώδης και σημαίνει ότι «δεν θα ξαναποστώ εξευτελισμό».

Κύριος στόχος της πολιτικής του Βλαδισλάβου ήταν η ανάκτηση της Πομερανίας, στόχος που επιτεύχθηκε για μικρό χρονικό διάστημα (1090-1091). Ωστόσο, βασικό πρόβλημα που αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει ο Πολωνός ηγεμόνας ήταν οι συνεχείς προκλήσεις των μεγαλογαιοκτημόνων, με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να διαιρέσει το κράτος του μεταξύ των δύο γιων του. Ο ένας εκ των δύο γιων του, ο Βολεσλάβος Γ΄ (1102-1138) αποδείχτηκε ικανός αλλά σκληρός ηγεμόνας. Σκότωσε τον ετεροθαλή αδελφό του Zbigniew μετά από το θάνατο του πατέρα τους, το 1102, και έτσι έμεινε μόνος κύριος της περιοχής. Στους βασικούς του στόχους, όπως και του πατέρα του, ήταν η ανακατάληψη της Πομερανίας, στόχος που επιτεύχθηκε μετά από συνεχείς συγκρούσεις στην περιοχή που διήρκησαν από το 1105 μέχρι το 1123. Η μεγαλύτερη επιτυχία του σε αυτό το πεδίο ήταν ο επανά-εκχριστιανισμός της Πομερανίας, μεταξύ των ετών 1124-1128, καθώς ο πρώτος εκχριστιανισμός της, περί τα τέλη του 10ου αιώνα, δεν είχε μεγάλη διάδοση. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του, η πολωνική εκκλησία υπήχθη στην αρχιεπισκοπή του Μαγδεβούργου, γεγονός που συνέβαλε στην ενότητα των πολωνικών εδαφών. Ο Βλαδισλάβος εξασφάλισε, τελικά, την ειρήνη κατά μήκος των συνόρων της Πολωνίας.

Το 1138 ο Βολεσλάβος Γ΄ πέθανε, αφήνοντας μια διαθήκη που μοίραζε το κράτος στους πέντε γιους του. Ο μεγαλύτερος, ο Βλαδισλάβος, έλαβε, εκτός από το πριγκιπάτο του, μια μεγάλη περιοχή που διέσχιζε την Πολωνία και περιλάμβανε και την Κρακοβία. Αυτή η επαρχία προοριζόταν για τους *πρεσβυγενείς* ηγεμόνες, προκειμένου να διασφαλίσουν την εξουσία τους έναντι των μικρότερων ηγεμόνων. Οι υπόλοιποι τέσσερις γιοι του Βολεσλάβου, ο Βολεσλάβος Σγουρομάλλης, ο Mieszko ο Γέρος, ο Ερρίκος και ο Καζμίρ ο Δίκαιος, έλαβαν τη διοίκηση των υπόλοιπων περιοχών της Πολωνίας. Ο Βολεσλάβος προσπάθησε με αυτόν τον τρόπο να αποτρέψει τους εμφύλιους πολέμους μεταξύ των κληρονόμων του, αλλά μετέτρεψε την Πολωνία από ένα σχετικά ισχυρό κράτος σε ένα συνονθύλευμα αδύναμων ηγεμονιών. Η μεγαλύτερη επαρχία σύντομα διαιρέθηκε και η αρχή της *πρεσβυγενείας* εγκαταλείφθηκε. Ο αριθμός των ηγεμονιών αυξανόταν, οι ηγεμόνες τους πολεμούσαν ο ένας τον άλλο, και οι γείτονες της Πολωνίας κατέλαβαν ορισμένες περιοχές.

Ωστόσο, ο ανταγωνισμός μεταξύ των ηγεμόνων τόνωσε την οικονομία. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Βολεσλάβου Γ΄ η Πολωνία καταλάμβανε περίπου 225.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και είχε περίπου ένα εκατομμύριο υπηκόους, σχεδόν πέντε άτομα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Σε σύγκριση με τη Γερμανία (με δέκα κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο) και τη Γαλλία (δεκαπέντε κάτοικοι), η Πολωνία ήταν αραιοκατοικημένη και υπανάπτυκτη χώρα. Η ουσιαστική δημογραφική αύξηση και η στασιμότητα στην παραγωγή τροφίμων στη δυτική Ευρώπη προκάλεσαν τη μαζική μετανάστευση προς τα ανατολικά. Οι πολωνοί ηγεμόνες δέχτηκαν τους νέους αποίκους, που έφεραν μαζί τους νέα τεχνολογία, αναδιοργάνωσαν και ανέπτυξαν τις πόλεις της Πολωνίας και την οικονομία της αγοράς και δημιούργησαν νέους βιοτεχνικούς κλάδους. Ειδικά, οι εβραίοι μετανάστες αναζωογόνησαν το εμπόριο με τις ξένες χώρες. Ο αποικισμός βάσει του γερμανικού δικαίου μετέβαλε την Πολωνία. Μετά το 966, διάφοροι μετανάστες, κληρικοί, ιππότες και έμποροι μετέβαλαν την πολωνική αριστοκρατία. Ο γερμανικός αποικισμός των περίπου 250.000 μεταναστών έφερε στην Πολωνία μεγάλες ομάδες αγροτών και τεχνιτών και άλλαξε την πολωνική κοινωνία.

Το 1180, ο Καζμίρ Β΄, ο επονομαζόμενος Δίκαιος, συνεκάλεσε συνέλευση στη Leczyca της Κεντρικής Πολωνίας, όπου αναγνωρίστηκε ως *μέγας δούκας*. Αργότερα,

του αναγνώρισε τον τίτλο και ο πάπας και πιθανότατα ο Φρειδεरिकός Βαρβαρόσσα. Ωστόσο, μετά το θάνατό του, το 1194, ο τίτλος εξέλιπε, ενώ ο διάδοχος του ο Mieszko ο Γέρος, ήταν εκείνος που κατήγησε και επισήμως την αρχή της *πρεσβυγενείας*, το 1197. Ο μοναδικός ενοποιητικός παράγοντας των πολωνικών εδαφών κατά την αναφερόμενη περίοδο, εκτός της Εκκλησίας, ήταν το γεγονός ότι όλες οι πολωνικές ηγεμονίες διοικούντο από την δυναστεία των Piast.

Η ισχυρή αγορά, ο αναπτυσσόμενος πολιτισμός, η δημιουργία πολωνικής ταυτότητας και η εκκλησιαστική οργάνωση συνέβαλαν στην επανένωση της Πολωνίας. Συγχρόνως, οι εξωτερικές απειλές από τους Μογγόλους, τους Τσέχους, τους Βρανδεβουργιανούς, και το Τευτονικό Τάγμα (που εγκαταστάθηκε στην Πρωσία το 1226), ώθησαν την Πολωνία προς τη ενοποίηση. Διάφοροι τοπικοί και ξένοι ηγεμόνες προσπάθησαν να ενώσουν τα πολωνικά εδάφη, αλλά ο Βλαδισλάβος Δ΄ (1305-1333) ήταν εκείνος που το κατόρθωσε. Δρώντας από την μικρή του ηγεμονία στη νότια Kujavia, ο Βλαδισλάβος ένωσε τις δύο κύριες περιοχές της Πολωνίας, τη Μεγάλη και τη Μικρά Πολωνία, και στέφθηκε βασιλιάς της Πολωνίας το 1320. Παρόλο που τα εδάφη της Πολωνίας κάλυπταν την μισή περίπου έκταση από εκείνα των πρώτων Piast, η ενότητά τους δεν αμφισβητήθηκε μέχρι τον 18ο αιώνα, όταν ξεκίνησαν οι Διαμελισμοί της Πολωνίας. Όταν πέθανε, το 1333, κανείς δεν μπορούσε να αμφισβητήσει την ενότητα της Πολωνίας και το δικαίωμα του γιου του Βλαδισλάβου, Καζμίρ Γ΄ (1333-1370) στο στέμμα της Πολωνίας.

Ο Καζμίρ, που αργότερα αποκλήθηκε Μέγας, ανέπτυξε καλές σχέσεις με διάφορους γείτονες της Πολωνίας, και κατά τη διάρκεια της βασιλείας του η Κρακοβία έγινε σημαντικό διπλωματικό κέντρο. Οι δύο βασικοί εχθροί της Πολωνίας, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του, ήταν οι Τεύτονες Ιππότες και η Βοημία. Ήδη από το 1308, οι Τεύτονες είχαν καταλάβει την Πομερανία. Ο πατέρας του Καζμίρ, ο Βλαδισλάβος κέρδισε μια υπόθεση ενάντια στο Τευτονικό Τάγμα στο παπικό δικαστήριο, το 1321, αλλά μόλις δύο χρόνια αργότερα η απόφαση ανακλήθηκε εξαιτίας της πίεσης που άσκησε στον πάπα ο Μέγας Μάγιστρος του Τάγματος. Ωστόσο, ο κίνδυνος από τους Τεύτονες που είχαν συμμαχήσει με τον Ιωάννη του Λουξεμβούργου, ο οποίος διεκδικούσε τον πολωνικό θρόνο, έφερε για πρώτη φορά σε προσέγγιση την ειδωλολατρική ακόμη Λιθουανία με την Πολωνία, το 1321. Το 1343, ο Καζμίρ υπέγραψε συνθήκη με τους Τεύτονες στο Kalisz, με την οποία τους παραχωρούσε την Πομερανία, χωρίς όμως να παραιτηθεί του τίτλου του «κυρίου και κληρονόμου της Πομερανίας». Η επαφή των Πολωνών με τη Λιθουανία συνεχίστηκε όταν ο πάπας Κλήμεντας ΣΤ΄ ανακοίνωσε τον εκχριστιανισμό των Λιθουανών το 1349. Το 1350 ο Καζμίρ με τον Λουδοβίκο τον Μεγάλο της Ουγγαρίας εκστράτευσαν εναντίον της Λιθουανίας με στόχο τόσο την κατάληψη των λιθουανικών εδαφών όσο και την επιβολή του Χριστιανισμού στους Λιθουανούς. Ωστόσο, η εκστρατεία απέτυχε όπως και ο εκχριστιανισμός της Λιθουανίας. Συνεργαζόμενος, για άλλη μια φορά, με τον εξάδελφό του, τον βασιλιά της Ουγγαρίας, ο Καζμίρ κατέλαβε τις ρωσικές ηγεμονίες της Γαλικίας και της Βολυνίας, που βρίσκονταν υπό λιθουανική κατοχή, όπως επίσης και τη Λοντομέρια.

Ο Καζμίρ ο Μέγας ήταν εκείνος που επιβεβαίωσε την ενοποίηση της Πολωνίας και προσέδωσε αίγλη στο βασίλειο. Ακόμη και από εκκλησιαστικής απόψεως, η Πολωνία ισχυροποίησε τη θέση της έναντι του πάπα λόγω των ενεργειών της για την επιβολή του Χριστιανισμού στην Λιθουανία, αλλά και λόγω της ένταξης των

Ορθοδόξων της Γαλικίας-Βολυνίας στα πολωνικά εδάφη. Ο Καζμίρ κωδικοποίησε επίσης το νόμο, εκσυγχρόνισε τη διοίκηση, έχτισε πολυάριθμες οχυρώσεις, και ίδρυσε το πανεπιστήμιο της Κρακοβίας το 1364. Υπήρχε ένα δημοφιλές ρητό που έλεγε ότι ο Καζμίρ κληρονόμησε μια Πολωνία από ξύλο και κληροδότησε ένα έθνος φτιαγμένο από πέτρα. Συγχρόνως, όταν η δυτική Ευρώπη αποδεκατίστηκε από την επιδημία πανούκλας⁸, η Πολωνία αναπτύχθηκε ραγδαία και έφτασε στα επίπεδα της Δύσης τόσο στην οικονομία όσο και στον πολιτισμό.

⁸ Η επιδημία πανούκλας που συγκλόνισε την Ευρώπη τον 14ο αι. έμεινε γνωστή ως Μαύρος Θάνατος. Ξεκίνησε από την Κίνα ή την Κεντρική Ασία από ευρωπαϊούς εμπόρους στα τέλη του 1320, πέρασε από την Κριμαία και εξαπλώθηκε σε ολόκληρη τη Δυτική Ευρώπη καθ' όλη τη δεκαετία του 1340. Στόιχισε τη ζωή σε πάνω από 75 εκατομμύρια ανθρώπους και μείωσε τον πληθυσμό της Ευρώπης κατά 30-60%.

Η Πολωνία κατά τη Δυναστεία των Γιαγκιέλλων: 14ος-16ος αι.

Ο Καζίμιρ δεν είχε διάδοχο, και, καθώς ο Λουδοβίκος ο Μέγας της Ουγγαρίας είχε συνδράμει στον πόλεμο του Καζίμιρ με τη Λιθουανία, σκέφτηκε να μεταβιβάσει το στέμμα στον Ούγγρο βασιλέα. Η συγκεκριμένη επιλογή εκδηλώθηκε το 1351 στο Lublin. Οι Πολωνοί ευγενείς συμφώνησαν με τον Καζίμιρ, αφού όμως πρώτα εξασφάλισαν δικαιώματα και παραχωρήσεις εκ μέρους του Ούγγρου βασιλέα. Ο Καζίμιρ πέθανε το 1370 και το στέμμα της Πολωνίας έλαβε ο ανιψιός του, Λουδοβίκος του Ανζού (1370-1382), ο βασιλιάς της Ουγγαρίας.

Ο Λουδοβίκος σπάνια πήγαινε στην Πολωνία και ουσιαστικά αδιαφόρησε γι' αυτήν. Επιπλέον, φάνηκε ότι ούτε ο Λουδοβίκος θα αποκτούσε διάδοχο. Για να εξευμενίσει την πολωνική αντίδραση και για να εξασφαλίσει τον πολωνικό θρόνο για μια από τις κόρες του, ο Λουδοβίκος παρείχε προνόμια στους ευγενείς, το 1374. Οι ευγενείς έπρεπε να επισκευάσουν τα κάστρα τους και τους ζητήθηκε να προσφέρουν άμισθη στρατιωτική υπηρεσία για την υπεράσπιση των συνόρων της Πολωνίας, αλλά ο φόρος της γης μειώθηκε στο συμβολικό ποσό δύο πενών ανά στρέμμα, και μόνο οι τοπικοί άρχοντες θα είχαν το δικαίωμα να καταλάβουν τις ανώτερες θέσεις στις επαρχίες τους. Οι πολωνοί άρχοντες εκπλήρωσαν το δικό τους μέρος της συμφωνίας.

Μετά το θάνατο του Λουδοβίκου το 1382, η κόρη του Γιαντβίγκα (Jadwiga) στέφθηκε βασίλειος της Πολωνίας, το 1384. Ευφυής, μορφωμένη, και όμορφη, έγινε πολύ δημοφιλής. Οι ευγενείς, ωστόσο, δεν δέχτηκαν τον αρραβωνιαστικό της Γιαντβίγκα Γουλιέλμο των Αψβούργων ως τον μελλοντικό τους συμβασιλέα. Ούτε σκόπευαν να συνεχίσουν την πολωνό-ουγγρική προσωπική ένωση. Με το θάνατο του Λουδοβίκου, το Μεγάλο Δουκάτο της Λιθουανίας είχε υποστεί δεινή ήττα από το Τευτονικό Τάγμα, ενώ στο εσωτερικό της υπήρχε έντονη διαμάχη ανάμεσα στον *Μεγάλο Δούκα* Γιαγκέλλο (Jagiełło, λιθ. Jogaila) και τον ξάδελφό του Βίτολντ. Στο μεταξύ, η Μόσχα ετοιμαζόταν να εκστρατεύσει προς τα δυτικά προκειμένου να κατακτήσει τις πρώην ρωσικές ηγεμονίες που βρίσκονταν υπό λιθουανική κυριαρχία και που εκείνη θεωρούσε ότι δικαιωματικά όφειλαν να ενταχθούν στο Κράτος της Μόσχας. Έτσι, οι Πολωνοί ευγενείς προγραμματίσαν ένωση με τη Λιθουανία, η οποία θα έδινε αφενός τέλος στις λιθουανικές επιδρομές ενάντια στην Πολωνία και θα δημιουργούσε αφετέρου μια δύναμη ικανή να σταματήσει την επέκταση του Τευτονικού Τάγματος. Οι Πολωνοί επίσης ήλπιζαν ότι με τον εκχριστιανισμό της Λιθουανίας, που ήταν το τελευταίο ειδωλολατρικό κράτος στην Ευρώπη, θα εξουσίαζαν αυτήν τη μεγάλη χώρα και πολιτικά.

Ο ηγεμόνας της Λιθουανίας, Γιαγκέλλο, δέχτηκε την πολωνική προσφορά. Προσδοκούσε οι Πολωνοί να τον υποστηρίξουν εναντίον του Τευτονικού Τάγματος, του κράτους της Μόσχας και του εξαδέλφου του, Βίτολντ (Witold), ο οποίος ήθελε τον λιθουανικό θρόνο για τον εαυτό του. Το 1385 υπογράφηκε η Πολωνο-Λιθουανική προσωπική ένωση στο Κρέβο (Krewo). Η Λιθουανία δέχτηκε τον χριστιανισμό από την Πολωνία και οι Λιθουανοί ευγενείς έλαβαν πολωνικά οικόσημα και τα προνόμια της πολωνικής αριστοκρατίας. Ο Γιαγκέλλο βαπτίστηκε, έλαβε χριστιανικό όνομα και έμεινε γνωστός ως Βλαδισλάβος-Γιαγκέλλο. Το 1386 νυμφεύθηκε τη Γιαντβίγκα και στέφθηκε βασιλιάς της Πολωνίας.

Με την Ένωση του Κρέβο η Πολωνία-Λιθουανία έγινε μεγάλη δύναμη και αποτέλεσε απειλή για τους ιππότες του Τευτονικού Τάγματος, καθώς οι δύο εχθροί του

ενώθηκαν, ενώ, συγχρόνως, με τον εκχριστιανισμό της Λιθουανίας, το Τάγμα έχασε την ηθική νομιμοποίηση για τη διενέργεια εκστρατειών εναντίον της. Στη Λιθουανία, ο Γιαγκέλλο όφειλε να αντιμετωπίσει την αντίδραση του Βίτολντ, ο οποίος στην προσπάθειά του να καταλάβει το θρόνο συμπάχησε με το Τευτονικό Τάγμα. Τελικά, το 1392, ο Γιαγκέλλο συμφιλιώθηκε με τον Βίτολντ, τον όρισε *Μεγάλο Δούκα* της Λιθουανίας, κρατώντας για τον εαυτό του τον τίτλο του *Ανώτατου Μεγάλου Δουκός*. Παρά το γεγονός ότι ο Βίτολντ εξακολούθησε να ασκεί δική του εσωτερική και εξωτερική πολιτική δεν ήρθε ξανά σε σύγκρουση με τον Γιαγκέλλο. Μετά το θάνατο της Γιαντβίγκα, το 1401, ο Γιαγκέλλο αναγνωρίστηκε ως βασιλέας Πολωνίας γεγονός που οδήγησε στην ισότιμη αναγνώριση της Λιθουανίας με την Πολωνία.

Αφού είχε διασφαλίσει τη θέση του έναντι των Πολωνών ευγενών, ο Γιαγκέλλο αποφάσισε να ασχοληθεί με την υπόθεση του Τάγματος. Ο πόλεμος που ξεκίνησε το 1409 οδήγησαν στη μάχη του Γκρύνβαλντ-Τάννενμπεργκ (Grunwald-Tannenberg) το 1410 όπου οι στρατιές της κοινοπολιτείας συνέτριψαν τις δυνάμεις του Τευτονικού Τάγματος. Παρόλο που τα κέρδη για την ίδια την Πολωνία ήταν λίγα, καθώς έλαβε μεν την Σαμογιτία, αλλά όχι και την Πομερανία, μετά τη μάχη το Τευτονικό Τάγμα αποδυναμώθηκε σημαντικά και δεν μπόρεσε να απειλήσει ξανά την κοινοπολιτεία. Το 1413, ως αποτέλεσμα της νίκης στο Τάννενμπεργκ, σαράντα τρεις οικογένειες Πολωνών ευγενών υιοθέτησαν αντίστοιχο αριθμό Λιθουανών ευγενών παραχωρώντας τους την χρήση των οικοσήμων τους. Οι Λιθουανοί ευγενείς απολάμβαναν πλέον των ίδιων προνομίων με τους Πολωνούς ομολόγους τους, ενώ αναγνωρίστηκε για ακόμη μία φορά η λιθουανική αυτονομία. Με την πράξη αυτή διαφάνηκε ότι η Πολωνό-Λιθουανική Κοινοπολιτεία λάμβανε πλέον την μορφή κράτους.

Ο γιος και διάδοχος του Γιαγκέλλο, ο Βλαδισλάβος της Βάρνας είχε εξασφαλισμένη τη διαδοχή στη Λιθουανία, διότι ο Βίτολντ δεν είχε απογόνους, αλλά ο Γιαγκέλλο έπρεπε να του διασφαλίσει τον θρόνο της Πολωνίας. Για τον λόγο αυτόν συναντήθηκε, το 1425 με τους Πολωνούς ευγενείς και τους παρείχε το προνόμιο που έμεινε γνωστό ως *Neminem captivabimus nisi iure victum*, δηλαδή την εγγύηση ότι δεν θα συλλαμβανόταν κανένας ευγενής ούτε θα κατασχόταν η περιουσία του χωρίς πρώτα να περάσει από δίκη. Με τον τρόπο αυτό ο Γιαγκέλλο διασφάλισε τον θρόνο για τον γιο του.

Μετά τον θάνατο του Γιαγκέλλο, το 1434, τον θρόνο κατέλαβε ο δεκαετής γιος του Βλαδισλάβος Γ'. Λόγω της ανηλικότητάς του, την επιτροπεία και διακυβέρνηση ανέλαβε ο επίσκοπος Κρακοβίας Zbigniew μαζί με μία ομάδα ευγενών από τη Μικρά Πολωνία. Στο μεταξύ, στη Λιθουανία, το 1440, ο *Μέγας Δούκας* Σιγισμούνδος, θείος του Βλαδισλάβου Γ', δολοφονήθηκε και στη θέση του η πολωνική αριστοκρατία έστειλε τον δεκατριάχρονο, αδελφό του Βλαδισλάβου, Καζίμιρ, ο οποίος έγινε δεκτός ως *Μέγας Δούκας* από τους Λιθουανούς. Ένα χρόνο νωρίτερα, μετά τον θάνατο του Ούγγρου βασιλέα Αλβέρτου των Αψβούργων, οι Ούγγροι ευγενείς προσέγγισαν τους Πολωνούς και προσέφεραν το στέμμα στον Βλαδισλάβο Γ'. Πράγματι, το 1440 ο Βλαδισλάβος εξελέγη βασιλιάς της Ουγγαρίας και ανέλαβε εκστρατεία εναντίον των Οθωμανών, αλλά, το 1444, κατά τη διάρκεια της εκστρατείας ενάντια στην Οθωμανική αυτοκρατορία ο Βλαδισλάβος σκοτώθηκε στη μάχη της Βάρνας.

Ο αδελφός και διάδοχός του, ο Καζίμιρ Γιαγκέλλος (1447-1492), ανήλθε στον πολωνικό θρόνο δύο χρόνια μετά το θάνατο του Βλαδισλάβου, αφού επιβεβαίωσε τα προνόμια της αριστοκρατίας που είχαν παραχωρηθεί από τους προκατόχους του. Ο

Καζιμίρ Δ΄ θέσπισε, επίσης, διάταξη σύμφωνα με την οποία ο βασιλέας δεν είχε το δικαίωμα επιβολής νέων φόρων ή επιστράτευσης χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των τοπικών διαιτών, εγκαινιάζοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, τον κοινοβουλευτισμό της τάξης των ευγενών. Το 1447, τη χρονιά ανόδου του στο θρόνο, ο Καζιμίρ παραχώρησε στη Βίλνα προνόμια στους Λιθουανούς ευγενείς, τα οποία, στην πραγματικότητα τους εξίσωναν με τους Πολωνούς ομολόγους τους.

Όσον αφορά στη εξωτερική του πολιτική ο Καζιμίρ, εισήλθε σε πόλεμο με το Τευτονικό Τάγμα, χωρίς τη σύμπραξη της Λιθουανίας, πόλεμος που έμεινε γνωστός ως Δεκατριετής (1454-1466) και έληξε με την Ειρήνη του Τορούν. Τα κέρδη για τον Καζιμίρ ήταν η ενσωμάτωση στην Πολωνία του Γκντανσκ, της Πομερανίας και της επισκοπής της Warmia. Τα υπόλοιπα εδάφη του Τευτονικού Τάγματος, τα οποία αργότερα ονομάστηκαν Δουκική Πρωσία, έγιναν κράτος υποτελές στην Πολωνία. Στη Βοημία, ο Καζιμίρ δεν αντιτάχθηκε στην πολιτική του Γεώργιου Ποντεμπράντ, γνωστού και ως Χουσίτη Βασιλέα, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να δεχθεί την αναγνώριση του πρεσβύτερου γιου του Καζιμίρ, του Βλαδισλάβου ως διαδόχου του. Πράγματι, ο Βλαδισλάβος έγινε βασιλιάς της Βοημίας το 1471 και αργότερα της Ουγγαρίας (το 1490).

Μετά το θάνατο του Καζιμίρ Δ΄, το 1492, ο μεγάλος του γιος ο Ιωάννης Αλβέρτος (Jan Olbracht, 1492-1501) κατέλαβε τον θρόνο της Πολωνίας ενώ ο άλλος του γιος, ο Αλέξανδρος Γιαγκέλλος εξελέγη *Μέγας Δούκας* της Λιθουανίας. Βέβαια, ο Ιωάννης Αλβέρτος, ακολουθώντας το παράδειγμα του προπάππου του, κράτησε για τον εαυτό του τον τίτλο του *Ανώτατου Μεγάλου Δουκός* της Λιθουανίας. Ο βασιλιάς της Πολωνίας προσπάθησε να οργανώσει μία αντί-τουρκική συμμαχία, αλλά κατέληξε σε διαμάχη με τον πρίγκιπα της Μολδαβίας Στέφανο και στη συνέχεια σε συνθήκη ειρήνης με τους Τούρκους. Στο μεταξύ, ο αδελφός του Αλέξανδρος ενεπλάκη σε πόλεμο με τη Μόσχα (1500-1503) γεγονός που οδήγησε σε απώλεια εδαφών για τη Λιθουανία, πέρα από τον Δνείπερο και την έναρξη του διαχωρισμού των Λευκορωσικών και Ουκρανικών εδαφών ανάμεσα στη Λιθουανία και τη Μόσχα. Ο Αλέξανδρος ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Πολωνίας μετά το θάνατο του αδελφού του, Ιωάννη Αλβέρτου, το 1501. Η σημαντικότερη ενέργεια του κατά τη διάρκεια της βασιλείας του ήταν η θέσπιση του νόμου *Nihil Novi (Τίποτα νέο)*, το 1505, μετά από προτροπή του συμβούλου του Ιωάννη Λάσκι.

Το 1506 τον θρόνο κατέλαβε ο τελευταίος αδελφός ο Σιγισμούνδος ο Παλαιός (Zygmunt Stary, 1506-1548). Ο Σιγισμούνδος είχε κάποιες βραχυπρόθεσμες επιτυχίες στην εξωτερική του πολιτική. Το 1515, συνήψε συμμαχία με τον Οίκο των Αψβούργων, ενώ το 1525 ανάγκασε το Τευτονικό Τάγμα να ιδρύσει ένα υποτελές στην Πολωνία Πρωσικό κράτος για το οποίο όφειλε να πληρώνει φόρο. Τον επόμενο χρόνο, ο Σιγισμούνδος κατάφερε να προσαρτήσει την Μαζοβία στην Πολωνία. Όσον αφορά στο εσωτερικό, όμως, αντιμετώπισε προβλήματα, καθώς, το 16ο αιώνα οι πλούσιοι ευγενείς μετατράπηκαν σε ολιγαρχία και η μεσαιά αριστοκρατία ξεκίνησε, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Σιγισμούνδου, μία πολιτική εκστρατεία εναντίον τους, γνωστή ως το *Κίνημα εκτέλεσης του νόμου*. Το *Κίνημα εκτέλεσης του νόμου* ζητούσε την ισότητα μεταξύ των ευγενών και είχε την απαίτηση το κράτος να πάρει πίσω τα κτήματα που κατείχαν παράνομα μεγιστάνες των οποίων οι πρόγονοι είχαν λάβει γη ως αντάλλαγμα για υπηρεσίες τις οποίες πλέον δεν προσέφεραν. Η αριστοκρατία απαίτησε επίσης περισσότερα προνόμια και επέμενε στην ελεύθερη εκλογή του βασιλιά. Το *Κίνημα*

Εκτέλεσης, εντούτοις, δεν επέτυχε τους στόχους του. Οι μεγιστάνες έσωσαν τη θέση τους.

Ο Σιγισμούνδος ο Παλαιός (1506-1548) ζούσε ακόμη όταν έστεψε τον γιο του, Σιγισμούνδο Β΄ Αύγουστο (Zygmunt August, 1548-1572), βασιλιά της Πολωνίας. Όταν ανήλθε στον θρόνο μετά τον θάνατο του πατέρα του, ο Σιγισμούνδος Β΄ Αύγουστος υποστήριξε προσεκτικά το Κίνημα Εκτέλεσης και ευνόησε τη θρησκευτική ανοχή. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του εισήχθη στην Πολωνία η Μεταρρύθμιση, αλλά ο ίδιος κατόρθωσε να διατηρήσει τις ισορροπίες ανάμεσα στον πάπα και τους Μεταρρυθμιστές. Φρόντισε, επίσης για την ενίσχυση των δεσμών του με τους Αψβούργους, προσάρτησε τη Λιβονία, ενώ απέφυγε τις συγκρούσεις με τους Τούρκους.

Η μεγαλύτερη προσωπική του επιτυχία, όμως, ήταν όταν το 1569 κατόρθωσε να κανονίσει την Ένωση του Lublin, η οποία αντικατέστησε την προσωπική ένωση μεταξύ Πολωνίας και Λιθουανίας με μία πραγματική διακρατική ομοσπονδιακή ένωση, την Πολωνο-Λιθουανική Κοινοπολιτεία, βασισμένη σε κοινούς θεσμούς. Αν και τα νομικά συστήματα και οι διοικήσεις παρέμεναν ξεχωριστές, οι βασιλείς υποτίθεται ότι θα εκλέγονταν από κοινού, τα κοινοβούλια συνεδρίαζαν από κοινού σε πολωνικό έδαφος και η Κοινοπολιτεία δρούσε ως ενιαία οντότητα στις εξωτερικές υποθέσεις. Ένα μέρος της λιθουανικής αριστοκρατίας αντιτάχθηκε στη νέα ένωση. Για να κάμψει την αντίστασή τους, ο βασιλιάς μετέφερε τις ουκρανικές επαρχίες από το Μεγάλο Δουκάτο της Λιθουανίας στην Πολωνία, επιταχύνοντας τη διαδικασία της στενότερης ενσωμάτωσης αυτών των κρατών.

Η Πολωνία-Λιθουανία ήταν μία χαλαρή ομοσπονδία. Όχι μόνο τα δύο κράτη είχαν διαφορετική επίσημη γλώσσα και ξεχωριστούς στρατούς, νόμους και δικαστικά και διοικητικά συστήματα, αλλά επίσης οι Λιθουανοί ευγενείς προστάτευαν έντονα την ιδιαιτερότητά τους. Δεν δέχονταν αυτόματα κάθε νέο Πολωνό βασιλιά ως τον *μεγάλο δούκα* τους, αλλά εξέλεξαν τους δικούς του μονάρχες εντός της Γιαγκελλόνιας δυναστείας. Το 1434, όταν ο Βλαδισλάβος της Βάρνας ανήλθε στον πολωνικό θρόνο, οι Λιθουανοί ανέβασαν τον αδελφό του, Καζμίρ Γιαγκέλλο στον θρόνο της πρωτεύουσάς τους, τη Βίλνα. Τέλος, το 1447, μετά τον θάνατο του Βλαδισλάβου και μία μακρά μεσοβασιλεία, ο Καζμίρ έγινε ηγεμών και των δύο ομόσπονδων οντοτήτων. Μία παρόμοια κατάσταση συνέβη το 1492. Ο Ιωάννης Αλβέρτος έγινε βασιλιάς της Πολωνίας, αλλά ο Αλέξανδρος έλαβε το στέμμα της Λιθουανίας. Ο τελευταίος απέκτησε τον πολωνικό θρόνο μετά τον θάνατο του μεγαλύτερου αδελφού του το 1501.

Το πολωνικό-λιθουανικό κράτος ήταν ένα σύνθετο φαινόμενο. Ο εκπολιτισμός της Λιθουανίας προχωρούσε αργά, σε αντίθεση με την πεποίθηση των περισσότερων Πολωνών, και στην πραγματικότητα δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Κατοικούμενη από πολλές εθνότητες και από πιστούς διαφόρων θρησκειών, ευρισκόμενη μεταξύ τριών αναπτυσσομένων δυνάμεων (της αυτοκρατορίας των Αψβούργων, του κράτους της Μόσχας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), η Πολωνία-Λιθουανία έπρεπε να διαμορφώσει το δικό της πρωτότυπο και αποδοτικό πολιτικό σύστημα. Η εξέλιξη ήταν σταδιακή. Οι Πολωνοί ευγενείς έλαβαν προνόμια που έκαναν τη θέση τους ελκυστική και τους επέτρεπαν να κυριαρχήσουν στο κράτος τους.

Το 14ο αιώνα εμφανίσθηκε στην Πολωνία μία περιφερειακή αυτοδιοίκηση. Οι ευγενείς καθιέρωσαν ένα επαρχιακό Συμβούλιο των Γαιοκτημόνων, που μετασχηματίστηκε αργότερα σε Δίαιτες (sejmiki), που ελάμβανε αποφάσεις για τα τοπικά ζητήματα. Ξεκινώντας στις αρχές του 15ου αιώνα, τα Βασιλικά Συμβούλια

συνέρχονταν για να διαπραγματευθούν με τους αντιπροσώπους των Διαιτών. Το 1463 διαμορφώθηκε ένα Κοινοβούλιο με δύο βουλές, αποτελούμενο από τη Γερουσία (την άνω βουλή) και το Sejm (την κάτω βουλή), τα μέλη του οποίου αντιπροσώπευαν τις Δίαιτες. Οι γερουσιαστές επιλέγονταν από τον μονάρχη μεταξύ των ανωτάτων κρατικών αξιωματούχων. Εξέφρασαν τις απόψεις τους σχετικά με τη νομοθεσία στο Sejm και συζητούσαν θέματα εξωτερικής πολιτικής. Το σύνταγμα του 1505, γνωστό ως *Nihil novi* (Τίποτα νέο), εγγυήθηκε στη βουλή των αντιπροσώπων ότι «κανένας νέος νόμος δεν θα γίνει από εμάς [τον βασιλιά] ή τους διαδόχους μας, χωρίς τη συγκατάθεση των μελών του Κοινοβουλίου και των περιφερειακών αντιπροσώπων». Ο νόμος αυτός, που όριζε ότι ο βασιλιάς δεν είχε κανένα δικαίωμα να νομοθετήσει χωρίς την έγκριση του Sejm και της Γερουσίας, αναγνώριζε επισήμως την ύπαρξη του Κοινοβουλίου με τις δύο βουλές.

Η αριστοκρατία, που αποτελούσε περίπου το 8% του συνολικού πληθυσμού της Πολωνίας-Λιθουανίας, ήταν η μόνη τάξη που συμμετείχε πλήρως στην πολιτική. Το 1505 οι εκπρόσωποι των πόλεων έχασαν το δικαίωμά τους να αντιπροσωπεύονται στο Sejm. Από την εποχή εκείνη, μόνον η Βίλνα και η Κρακοβία αντιπροσωπεύονταν· ακόμη και αυτές, όμως, δεν είχαν δικαίωμα ψήφου. Μόνο τα ανώτερα κλιμάκια του κλήρου συμμετείχαν στην πολιτική. Οι αγρότες υποβιβάστηκαν στο καθεστώς των δούλων. Η Πολωνία ανέπτυξε τη μαζική παραγωγή και την εξαγωγή σιτηρών και έγινε ο σιτοβολώνας της Δυτικής Ευρώπης. Οι γαιοκτήμονες χρειάζονταν φτηνή εργατική δύναμη και αντέστρεψαν χειραφέτηση των αγροτών, η οποία έως τότε προχωρούσε σταδιακά. Οι περισσότεροι αγρότες περιήλθαν στην κυριότητα των φεουδαρχών κυρίων. Το 16ο αιώνα η υποχρέωση αγγαρείας ανήλθε σε έξι ή περισσότερες ημέρες εβδομαδιαίως και οι αγρότες υπάγονταν στη δικαιοδοσία των γαιοκτημόνων. Εντούτοις, η δύναμη της αριστοκρατίας δεν ήταν απόλυτη. Οι βασιλείς διατηρούσαν ακόμα σημαντικές εξουσίες και η αριστοκρατία ήταν διαιρεμένη. Κατά τη διάρκεια της Μεταρρύθμισης, πολλοί ευγενείς εγκατέλειψαν την Καθολική Εκκλησία και έγιναν μέλη προτεσταντικών δογμάτων.

Τρία χρόνια μετά την Ένωση του Lublin, ο Σιγισμούνδος Αύγουστος πέθανε και μαζί του εξέλειπε η γιαγκελλόνια δυναστεία, καθώς, παρά τους τρεις γάμους του, δεν μπόρεσε να αποκτήσει διάδοχο. Ο θάνατος του Σιγισμούνδου Β΄ αποτελεί συμβατικά το τέλος της μεσαιωνικής περιόδου της Πολωνίας.

Το τέλος της δυναστείας των Γιαγκέλλων

Μετά τον θάνατο του Σιγισμούνδου Αυγούστου, η Κοινοπολιτεία αντιμετώπισε μία πρόκληση. Η δυναστεία των Γιαγκιέλλων είχε εκλείψει. Η αριστοκρατία έπρεπε να εκλέξει έναν μονάρχη για πρώτη φορά σε απολύτως ελεύθερες εκλογές. Αυτό απαιτούσε νέες διαδικασίες, οι οποίες διαμορφώθηκαν για αυτό τον σκοπό. Την εξουσία ανέλαβε ένας μεσοβασιλέας, όπως ονομάστηκε το πρόσωπο που πήρε τη θέση του ηγεμόνα μετά τον θάνατο του τελευταίου. Μετά από μία σύντομη διαφωνία με τους Διαμαρτυρόμενους μεγαλογαιοκτήμονες, ο αρχιεπίσκοπος του Gniezno και ο πριμάτος της Πολωνίας ανέλαβαν το αξίωμα. Αυτό εξελίχθηκε σε μόνιμο πολιτικό έθιμο: ένας πριμάτος ασκούσε κάθε φορά τα καθήκοντα του μεσοβασιλέα. Τα επόμενα βήματα έγιναν επίσης τμήμα του πολιτικού συστήματος της Κοινοπολιτείας. Στις επαρχίες την εξουσία ανέλαβαν ειδικές Δίαιτες. Τον Ιανουάριο του 1573, η *Νομοθετική Σύνοδος του Sejm* συνήλθε για να προετοιμάσει τις εκλογές. Οι αντιπρόσωποι αποφάσισαν ότι κάθε ευγενής θα είχε δικαίωμα να συμμετέχει στις εκλογές με μία ψήφο. Μεταξύ των διαφόρων υποψηφίων για τον πολωνικό θρόνο, ο δημοφιλέστερος ήταν ο Ερρίκος του Βαλουά (Henri de Valois, Henryk Walezy), αδελφός του βασιλιά της Γαλλίας. Δυστυχώς, είχε εμπλακεί στη σφαγή των Γάλλων Διαμαρτυρομένων την Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου⁹, το 1572. Κατά συνέπεια, οι Πολωνοί Προτεστάντες αντιτάχθηκαν και οργάνωσαν τη λεγόμενη *Συνομοσπονδία της Βαρσοβίας* για να διαμαρτυρηθούν. Οι αντιρρήσεις τους υπερνικήθηκαν όταν οι Καθολικοί αντιπρόσωποι συμφώνησαν να υιοθετήσουν μία χάρτα που εγγυάτο την απόλυτη θρησκευτική ελευθερία.

Τον Απρίλιο του 1573, περίπου 50.000 ευγενείς συγκεντρώθηκαν κοντά στη Βαρσοβία και εξέλεξαν τον Ερρίκο βασιλιά της Πολωνίας. Πριν από τη στέψη, έπρεπε να υπογράψει δύο σειρές εγγράφων· αυτά επικυρώθηκαν αργότερα από όλους όσους ανέβηκαν στον θρόνο. Η πρώτη ομάδα εγγράφων, που γίνονταν αποδεκτά κάθε φορά χωρίς αλλαγή και αποκλήθηκαν *Άρθρα του Ερρίκου*, συνόψιζαν όλα τα προνόμια της αριστοκρατίας και όριζαν ότι ο βασιλιάς θα συγκαλούσε το Sejm κάθε δύο χρόνια, δεν θα όριζε διάδοχο στον θρόνο, ούτε θα νυμφευόταν χωρίς τη συγκατάθεση του Κοινοβουλίου, και θα είχε περιορισμένα νομοθετικά δικαιώματα και περιορισμένη εξουσία επί της μαζικής επιστράτευσης (οργάνωση των ενόπλων δυνάμεων βασισμένη στην αρχή ότι κάθε ευγενής ήταν υποχρεωμένος να συμμετέχει στις πολεμικές επιχειρήσεις του μονάρχη του) και ότι 16 γερουσιαστές θα τον συνόδευαν ως μόνιμοι σύμβουλοι. Η δεύτερη σειρά εγγράφων, τα λεγόμενα *Pacta Conventa*, περιείχε συγκεκριμένους όρους για κάθε βασιλιά που τα υπέγραφε. Ο Ερρίκος υποσχέθηκε στην αριστοκρατία μία συμμαχία με τη Γαλλία και μία εμπορική συμφωνία συμφέρουσα για την Πολωνία. Δεσμεύθηκε να ναυπηγήσει έναν στόλο για να σταματήσει τη ρωσική ναυσιπλοΐα στη Βαλτική, να στείλει το πεζικό των Γασκώνων [γαλλική εθνοτική ομάδα προερχόμενη από τους Βάσκους] στην Πολωνία σε περίπτωση πολέμου, να πληρώσει τα χρέη του Σιγισμούνδου Αυγούστου, να ξαναγεμίσει το ταμείο και να χρηματοδοτήσει την εκπαίδευση 100 Πολωνών ευγενών στη Γαλλία και την πρόσκληση ξένων λογίων στην Πολωνία. Ο Ερρίκος δέχθηκε τους όρους στο Παρίσι,

⁹ Η νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου αναφέρεται στη σφαγή των Γάλλων προτεσταντών (Ουγενότων) από τους Καθολικούς στο Παρίσι στις 24 Αυγούστου 1572, ανήμερα του Αγίου Βαρθολομαίου.

έφθασε στην Πολωνία και στέφθηκε στην Κρακοβία. Το Sejm που συνεκλήθη ειδικά για τη στέψη έκλεισε όλες τις εκλογικές διαδικασίες.

Ο Ερρίκος πέρασε μόνο τέσσερις μήνες στην Πολωνία, αφήνοντας κρυφά τη χώρα για να διεκδικήσει τον θρόνο του αποθανόντος αδελφού του· δεν επέστρεψε ποτέ. Μετά από κάποια σύγχυση, η εκλογική διαδικασία επαναλήφθηκε, το 1575· η αριστοκρατία διασπάσθηκε και εξέλεξε δύο βασιλείς: τον Στέφανο Batory, τον πρίγκηπα της Τρανσυλβανίας, και τον Μαξιμιλιανό των Αψβούργων, τον Γερμανό αυτοκράτορα. Τελικά ο Batory, το κόμμα του οποίου αποδείχθηκε το ισχυρότερο, κέρδισε τον ανταγωνισμό. Ο ίδιος είχε ένα γενικό σχέδιο. Προκειμένου να ελευθερώσει την πατρίδα του την Ουγγαρία από τον τουρκικό ζυγό, σκόπευε να δημιουργήσει έναν μεγάλο συνασπισμό, ο οποίος θα συμπεριελάμβανε την Κοινοπολιτεία και το κράτος της Μόσχας. Όμως, οι σχέσεις μεταξύ Πολωνίας και Ρωσίας δεν ήταν καλές. Η Μόσχα ήθελε να συγκεντρώσει όλα τα εδάφη της Ρωσίας του Κιέβου στο κράτος της και μία κατάσταση σχεδόν διαρκούς πολέμου επικρατούσε για αιώνες στα σύνορα Λιθουανίας-Μόσχας. Ο Batory αποφάσισε να εξαναγκάσει τη Μόσχα σε συνεργασία. Προχώρησε στην αναμόρφωση του στρατού της Κοινοπολιτείας, διευθέτησε τα εσωτερικά προβλήματα, όπως τις επαναστατικές πολιτικές του Γκντανσκ, και ηγήθηκε τριών νικηφόρων εκστρατειών εναντίον του κράτους της Μόσχας. Τα σύνορα της Κοινοπολιτείας επεκτάθηκαν προς τα ανατολικά, αλλά ο Batory πέθανε το 1586.

Μετά από μία θυελλώδη μεσοβασιλεία και έναν σύντομο εμφύλιο πόλεμο (ένα μέρος της αριστοκρατίας εξέλεξε τον αρχιδούκα Μαξιμιλιανό των Αψβούργων), ο Σιγισμούνδος Βάζα, ένας γιος του βασιλιά Ιωάννη Γ΄ της Σουηδίας, έγινε βασιλιάς της Πολωνίας, το 1587. Ευσεβής καθολικός με σπουδές στη Γερμανία, ο Σιγισμούνδος αντιμετώπισε την αντίθεση των Πολωνών αντιφρονούντων (χριστιανών μη καθολικών). Επιπλέον, πείσθηκε από τον πατέρα του να επιστρέψει στη Σουηδία για να πολεμήσει ενάντια στη Μεταρρύθμιση και για να λάβει τον σουηδικό θρόνο. Ο Σιγισμούνδος εξέτασε αυτήν την επιλογή και ήλθε κρυφά σε διαπραγματεύσεις με τους Αψβούργους, οι οποίοι υποτίθεται ότι θα ελάμβαναν ορισμένα πολωνικά εδάφη σε αντάλλαγμα της υποστήριξής τους ενάντια στους Σουηδούς Λουθηρανούς. Το σχέδιο απέτυχε και ο Σιγισμούνδος αντιμετώπισε μία ταπεινωτική έρευνα από το Sejm, το οποίο αποκάλυψε τις μυστικές διαπραγματεύσεις και απαγόρευσε στον βασιλιά να εγκαταλείψει την Πολωνία χωρίς την άδεια του Κοινοβουλίου. Το 1594, ο Σιγισμούνδος στέφθηκε βασιλιάς της Σουηδίας, αλλά αρνήθηκε να εγγυηθεί τη θρησκευτική ελευθερία στη λουθηρανική πλειοψηφία, η οποία με τη σειρά της ανύψωσε τον ηγέτη της στον θρόνο της Στοκχόλμης. Ο Σιγισμούνδος αποπειράθηκε να ανακτήσει τον θρόνο και, κατά τη διάρκεια ενός εμφύλιου πολέμου, προκειμένου να εκφοβίσει την αντιπολίτευση στη Σουηδία ώστε να τον βοηθήσει, εκχώρησε ορισμένες σουηδικές κτήσεις στην Πολωνία. Η πράξη αυτή αποτέλεσε το έναυσμα για μία μακρά σειρά συγκρούσεων μεταξύ Πολωνίας και Σουηδίας, τον 17ο αιώνα.

Ο ασυμβίβαστος καθολικισμός του Σιγισμούνδου διαμόρφωσε την πολιτική του. Οι περισσότεροι στα ανατολικά μέρη της Κοινοπολιτείας ήταν Ορθόδοξοι και θεωρούσαν ως πνευματικό τους ηγέτη τον πατριάρχη Μόσχας. Ο Σιγισμούνδος ήθελε να αλλάξει αυτήν την κατάσταση προς όφελος της Πολωνίας. Ενδιαφερόταν προσωπικά για την επανένωση του Χριστιανισμού. Έτσι, η Ένωση του Μπρεστ-Λιτόφσκ, το 1596, κατήγγησε την Ορθόδοξη Εκκλησία στην Πολωνία. Οι ηγέτες της, ο μητροπολίτης Κιέβου και αρκετοί επίσκοποι από τις ανατολικές επαρχίες, υπέβαλαν

αίτηση στη Ρώμη για Ένωση. Συμφωνήθηκε ότι οι Ουνίτες, οι οποίοι αργότερα ονομάστηκαν Ελληνοκαθολικοί, θα μπορούσαν να διατηρήσουν τις παλαιές Σλαβονικές ιεροτελεστίες και τελετουργίες τους, υποχρεούμενοι μόνο να αναγνωρίσουν τα δόγματα της Ρώμης και το πρωτείο του πάπα. Η Ένωση, που υποτίθεται ότι θα διαδιδόταν στη Ρωσία και τα Βαλκάνια, πήρε ως πρότυπό της τις αποφάσεις της Συνόδου της Φλωρεντίας, η οποία, για κάποιο διάστημα, είχε ρυθμίσει τις διαφορές μεταξύ των πιστών της Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας, το 1439. Δεν δέχθηκαν όλοι οι Ορθόδοξοι της Κοινοπολιτείας την Ένωση και σύντομα η Ορθόδοξη Εκκλησία αναδιοργανώθηκε από μόνη της.

Ανεξάρτητα από την ατυχή έναρξη της βασιλείας του Σιγισμούνδου, η Κοινοπολιτεία παρέμενε μία μεγάλη δύναμη. Στις αρχές του 17ου αιώνα, οι πολωνικές εξαγωγές σιτηρών στη δυτική Ευρώπη έφθασαν στο αποκορύφωμά τους. Η κεντρική Πολωνία δεν βίωσε πολέμους επί σχεδόν τρεις αιώνες. Ο πολιτισμός και οι σπουδές βρίσκονταν σε άνθηση. Η Κοινοπολιτεία έγινε καταφύγιο για τους πολιτικούς και θρησκευτικούς εξόριστους από άλλες χώρες. Οι Πολωνοί τοποθέτησαν έναν φιλικά προσκείμενο οσποδάρο (πρίγκηπα) στον θρόνο της Μολδαβίας, το 1595, σταμάτησαν μία σουηδική εισβολή χάρη σε μία συγκλονιστική νίκη στο Κίρκχολμ, το 1605, και επενέβησαν αρκετές φορές στο κράτος της Μόσχας. Μετά την εξάλειψη της δυναστείας των Ρουρικιδών, κατά τη διάρκεια της «περιόδου ταραχών» της Μόσχας, οι Πολωνοί τοποθέτησαν δύο σφετεριστές στον θρόνο της Μόσχας και την κατέλαβαν για κάποιο διάστημα. Το 1610, ο Σιγισμούνδος απέρριψε τη συμβιβαστική προσφορά του κράτους της Μόσχας να μεταστραφεί ο γιος του Λαδισλάβος στην Ορθοδοξία και να λάβει τον θρόνο στη Μόσχα. Μετά από αρκετά έτη πολέμων στα οποία η Μόσχα υπερασπίστηκε τον εαυτό της και τη νέα δυναστεία της, τους Ρομανώφ, υπέγραψε ανακωχή με την Κοινοπολιτεία, η οποία τώρα είχε εμπλακεί σε πόλεμο εναντίον της Σουηδίας.

Όταν ο Σιγισμούνδος πέθανε, το 1632, η αριστοκρατία ομόφωνα εξέλεξε τον γιο του Λαδισλάβο. Ο νέος βασιλιάς θέλησε να ανακτήσει το στέμμα της Σουηδίας, καθώς επίσης και να απαιτήσει εκ νέου τον θρόνο της Μόσχας, και πολέμησε με τα δύο κράτη πότε με επιτυχία και πότε χωρίς. Ο βασικός του στόχος, εντούτοις, ήταν ένας μεγάλος πόλεμος με τους Τούρκους και η ανάκτηση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ξεκίνησε στρατιωτικές προετοιμασίες και επέτυχε μία συμφωνία με τους Κοζάκους, στους οποίους ήδη αναφερθήκαμε. Ο Λαδισλάβος υποσχέθηκε στους Κοζάκους προνόμια και νέα εδάφη μετά από έναν νικηφόρο πόλεμο ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Όμως, ο ενθουσιασμός που ένοιωσαν αρχικά οι Κοζάκοι για την προσφορά αυτήν σύντομα μετατράπηκε σε απογοήτευση και οργή, όταν ο βασιλιάς αρρώστησε· το Sejm αντιτάχθηκε στον πόλεμο και διάφορες παραχωρήσεις που είχαν γίνει στους Κοζάκους ανακλήθηκαν. Μία προσωπική σύγκρουση ανάμεσα σε έναν Πολωνό αξιωματούχο και έναν από τους ηγέτες των Κοζάκων, τον Τσμελνίτσκι (Bohdan Khmelnytsky), προκάλεσε το ξέσπασμα μίας νέας εξέγερσης, το 1648.

Η αρχή της εξέγερσης του Τσμελνίτσκι συνέπεσε με την επόμενη βασιλική εκλογή στην Πολωνία. Το 1648, ο Λαδισλάβος πέθανε και οι ευγενείς εξέλεξαν τον αδελφό του, Ιωάννη Κασμίρ (Jan Kazimierz), βασιλιά της Πολωνίας και *Μέγα Δούκα* της Λιθουανίας. Ο νέος μονάρχης προσπάθησε να επιτύχει μία συμφωνία με τον Τσμελνίτσκι, ο οποίος κέρδισε πολλές μάχες ενάντια στους Πολωνούς και εγκαθίδρυσε

ένα μεγάλο κράτος των Κοζάκων. Όταν οι διαπραγματεύσεις απέτυχαν, ο Ιωάννης Κασιμίρ οργάνωσε δύο επιτυχείς εκστρατείες εναντίον των Κοζάκων.

Ο βασιλιάς προσπάθησε, επίσης, να ενισχύσει τη βασιλική εξουσία, αλλά αντιμετώπισε νέες προκλήσεις. Το 1652, ένα μέλος του Sejm χρησιμοποίησε για πρώτη φορά το δικαίωμα που έμεινε γνωστό ως *liberum veto*. Σύμφωνα με την πολωνική παράδοση, όλοι οι ευγενείς ήταν πολιτικά ίσοι και κάθε κοινοβουλευτικό νομοσχέδιο έπρεπε να εγκριθεί ομόφωνα. Εντούτοις, αρχικά το δικαίωμα του *liberum veto* ερμηνευόταν διαφορετικά· μετά το 1652, χρησιμοποιούμενο όλο και συχνότερα, παρέλυσε το πολιτικό σύστημα της Πολωνίας. Το 1654, οι Κοζάκοι στράφηκαν στο κράτος της Μόσχας για βοήθεια και υπέγραψαν τη Συνθήκη του Περεγιασλάβ, η οποία δημιούργησε ένα αυτόνομο κράτος Κοζάκων ως προτεκτοράτο του τσάρου της Μόσχας. Αυτό με τη σειρά του προκάλεσε έναν νέο πόλεμο μεταξύ Πολωνίας και Ρωσίας. Ενώ ο πολωνικός στρατός μαχόταν στα ανατολικά, το 1655, οι Σουηδοί εισέβαλαν στην Πολωνία, ξεκινώντας αυτό που αποκλήθηκε Σουηδικός Κατακλυσμός. Ο βασιλιάς, που εγκαταλείφθηκε από τους περισσότερους ευγενείς (οι οποίοι τώρα μεταστράφηκαν και προσέφεραν την υποταγή τους στη Σουηδία), ετράπη σε φυγή στο εξωτερικό και οι Σουηδοί κατέλαβαν το μεγαλύτερο μέρος της Πολωνίας και της Λιθουανίας αυτής καθαυτής.

Η βίβανση στάση των Σουηδών απέναντι στην πολωνική καθολική παράδοση προκάλεσε την αυθόρμητη αντίσταση του λαού. Οι Σουηδοί εκδιώχθηκαν από την Πολωνία και ο πόλεμος έλαβε τέλος με τη Συνθήκη της Λβοβ, το 1660, όταν ο Ιωάννης Κασιμίρ αποκήρυξε τα δικαιώματά του στον σουηδικό θρόνο και τη Βόρεια Λιβονία (σημερινή Λεττονία). Στο μεταξύ, η Πολωνία έπρεπε να απωθήσει μία επίθεση από την Τρανσυλβανία και αναγνώρισε την πλήρη κυριαρχία της Δουκικής Πρωσίας με αντάλλαγμα την υποστήριξή της εναντίον της Σουηδίας. Ο μακροχρόνιος πόλεμος με τη Ρωσία τερματίστηκε, το 1667. Για να επιταχύνει την αποκατάσταση της χώρας, ο βασιλιάς προσπάθησε να εισαγάγει μεταρρυθμίσεις, αλλά οι προσπάθειές του συνάντησαν την αντίσταση των ευγενών. Ένας από αυτούς ξεκίνησε μία ανταρσία και νίκησε τον βασιλικό στρατό. Ο βασιλιάς, κουρασμένος και σε κατάθλιψη μετά τον θάνατο της βασίλισσας, παραιτήθηκε του θρόνου, το 1668, και έφυγε για τη Γαλλία, όπου χρημάτισε τιτουλάριος ηγούμενος ενός μοναστηριού μέχρι τον θάνατό του.

Η παρακμή και ο Διαμελισμός : 17ος-18ος αι.

Μετά τους πολέμους των μέσων του 17ου αιώνα, η Κοινοπολιτεία ήταν εξαντλημένη. Ο πληθυσμός της είχε μειωθεί από 10 εκατομμύρια, το 1648, σε έξι εκατομμύρια, το 1668. Η οικονομία και οι πόλεις της κείτονταν σε ερείπια. Οι άνθρωποι σταμάτησαν να μεταναστεύουν στην Κοινοπολιτεία. Μάλιστα, ομάδες, όπως οι Εβραίοι και μέλη πολλών μη καθολικών δογμάτων, άρχισαν να φεύγουν. Οι φρικαλεότητες των πολέμων και το γεγονός ότι οι επιτιθέμενοι δεν ήταν καθολικοί κατέστρεψαν την παλαιότερη αίσθηση θρησκευτικής ανοχής. Η Κοινοπολιτεία έγινε μία συνομοσπονδία εδαφών που ελέγχονταν από τους ευγενείς. Στην ξενοφοβική ατμόσφαιρα που κυριαρχούσε στην Κοινοπολιτεία, οι ευγενείς δεν ήθελαν να δουν άλλον ένα ξένο στον θρόνο και, το 1669, εξέλεξαν τον Μιχαήλ Κορυμπούτ Βισνιοβέκι (Michał Korybut Wiśniowiecki). Οι ευγενείς ήλπιζαν ότι ο νέος βασιλιάς, γιος ενός περίφημου νικητή των Κοζάκων, του Jarema Wiśniowiecki, θα ήταν τόσο γενναίος όσο ο πατέρας του. Δυστυχώς, ο Μιχαήλ Κορυμπούτ αποδείχθηκε εντελώς ανίκανος. Το 1672, η Κοινοπολιτεία ηττήθηκε από τους Τούρκους, απώλεσε τρεις επαρχίες και αναγκάστηκε να πληρώσει στον σουλτάνο ετήσιο φόρο. Εάν ο βασιλιάς δεν είχε πεθάνει, το 1673, η ταπεινωμένη αριστοκρατία κατά πάσα πιθανότητα θα τον είχε εξαναγκάσει σε παραίτηση.

Το 1674, έπειτα από μία διαφιλονικούμενη εκλογή, ένας από τους καλύτερους Πολωνούς στρατιωτικούς διοικητές, ο Ιωάννης Σομπιέσκι (Jan Sobieski), ανήλθε στον θρόνο. Αναδιοργάνωσε τον στρατό, υπέγραψε μία συνθήκη με τη Γαλλία και σχεδίαζε να υποτάξει την Πρωσία και να ενισχύσει τη θέση της Πολωνίας στην περιοχή της Βαλτικής. Οι ευγενείς, εντούτοις, ενδιαφέρονταν περισσότερο για την Ουκρανία. Η Κοινοπολιτεία επανήλθε σε μία αντι-τουρκική συμμαχία με τους Αψβούργους. Το 1683, μία εκστρατεία υπό την ηγεσία του Ιωάννη Γ΄ Σομπιέσκι έσωσε τη Βιέννη, την οποία πολιορκούσαν οι Οθωμανοί. Ως αποτέλεσμα αυτού του νέου πολέμου με τους Τούρκους, η Πολωνία ανάκτησε τις τρεις χαμένες νότιες επαρχίες της, το 1699. Όμως, ο βασιλιάς πέθανε, το 1696, έχοντας την αντιπάθεια των ευγενών, οι οποίοι αντιτάσσονταν στα σχέδια της βασιλικής οικογένειας για την εισαγωγή του θεσμού της κληρονομικής μοναρχίας στην Πολωνία.

Η βασιλική εκλογή του 1697 ήταν όχι μόνον αμφίτροπη, αλλά για πρώτη φορά έγινε βασιλιάς ο υποψήφιος μίας σαφούς μειοψηφίας. Οι περισσότεροι ευγενείς ψήφισαν τον πρίγκηπα Κοντέ της Γαλλίας, αλλά ο Εκλέκτωρ της Σαξονίας, Αύγουστος Β΄ Φρειδερίκος Βέττιν, υποστηριζόμενος από μία μικρότερη ομάδα ευγενών, ήλθε στην Πολωνία με τον στρατό του και κατέλαβε την εξουσία. Η Σαξονία ανθούσε υπό τη διακυβέρνησή του και εντυπωσίασε τους Πολωνούς ευγενείς με τη μεταστροφή του από τον λουθηρανισμό στον καθολικισμό. Είχε φιλόδοξα σχέδια και σκόπευε να τα υλοποιήσει χρησιμοποιώντας την Πολωνία ως εφιαλτήριο. Ο Αύγουστος ήθελε να ενισχύσει τη βασιλική εξουσία στην Κοινοπολιτεία και να αποκτήσει τη Λιβονία και την Κουρλάνδη για την οικογένειά του ως κληρονομική κτήση. Υποσχέθηκε σε πολλούς ηγεμόνες διάφορες πολωνικές περιοχές με αντάλλαγμα την υποστήριξή τους. Το 1700, η Σαξονία εντάχθηκε σε έναν αντι-σουηδικό συνασπισμό μεταξύ Ρωσίας και Δανίας για να ανακτήσει τη Λιβονία, την οποίαν είχε αφαιρέσει από την Πολωνία η Σουηδία, τον 17ο αιώνα. Επίσημως η Κοινοπολιτεία δεν έλαβε μέρος στον Μεγάλο

Βόρειο Πόλεμο¹⁰ του 1700-1721, αλλά οι περισσότερες επιχειρήσεις του έλαβαν χώρα σε πολωνικά εδάφη και τα κατάστρεψαν. Το 1704, ο Κάρολος ΙΒ΄ της Σουηδίας έδωσε τον Αύγουστο από την Πολωνία και τοποθέτησε τον παλατίνο του Πόζναν, τον Στανισλάβο Λεσζίνσκι (Stanisław Leszczyński), στον πολωνικό θρόνο. Το 1706, ο Αύγουστος, ηττημένος στη Σαξονία, αποκήρυξε κάθε αξίωση στον θρόνο, αλλά οι υποστηρικτές του στην Κοινοπολιτεία πολέμησαν στο πλευρό των ρωσικών στρατιών εναντίον των Πολωνών υποστηρικτών των Σουηδών και του Λεσζίνσκι. Το 1709, ο Κάρολος ΙΒ΄ υπέστη συντριπτική ήττα στην Πολτάβα της Ουκρανίας. Στη συνέχεια, οι Σουηδοί εκδιώχθηκαν από την Κοινοπολιτεία, την οποία τώρα ήλεγχαν οι Ρώσοι.

Ο Αύγουστος επέστρεψε στην Πολωνία και προσπάθησε να εξασφαλίσει την απόλυτη εξουσία του, γεγονός το οποίο οδήγησε σε σύγκρουση με την αριστοκρατία. Ο τσάρος της Ρωσίας, Πέτρος ο Μέγας, διαμεσολάβησε στη διαμάχη, υπαγόρευσε έναν συμβιβασμό και ανάγκασε και τις δύο πλευρές να τον αποδεχτούν, το 1717, κατά τη διάρκεια του λεγομένου *Σιωπηλού Σεjm*, όταν κανένα από τα μέλη του δεν τόλμησε να πει λέξη. Ο Αύγουστος αποκήρυξε τις απολυταρχικές βλέψεις του και έστειλε τα στρατεύματά του πίσω στη Σαξονία· ο στρατός της Λιθουανίας μειώθηκε σε 6.000 άνδρες και εκείνος της Πολωνίας σε 18.000. Η αριστοκρατία έλαβε εγγυήσεις για τα προηγούμενα προνόμιά της, συμπεριλαμβανομένου του *liberum veto*. Αν και η Ρωσία έλαβε τη Λιβονία, τα στρατεύματά της παρέμειναν στην Κοινοπολιτεία, η οποία τώρα μετατράπηκε σε ρωσικό προτεκτοράτο.

Κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Βόρειου Πολέμου, τα εδάφη της Πολωνίας καταστράφηκαν από τους ρωσικούς, σουηδικούς, και σαξωνικούς στρατούς. Οι φτωχές σοδειές, το 1706-1708, και η μεγάλη πανούκλα, που σάρωσαν τη χώρα μέχρι το 1711, ολοκλήρωσαν την καταστροφή. Μόνο η Λιθουανία έχασε το ένα τρίτο του πληθυσμού της.

Το 1733, ο Αύγουστος Β΄ πέθανε και στον πολωνικό θρόνο τον διαδέχτηκε, τελικά, ο γιος του, Αύγουστος Γ΄ (1736-1763). Ο ρωσικός στρατός επενέβη ενάντια στις υποψηφιότητες του πορτογάλου πρίγκηπα Εμμανουήλ και του Στανισλάβου Λεζζίνσκι, και κέρδισε τον Πόλεμο της Πολωνικής Διαδοχής¹¹. Ο νέος βασιλιάς επισκεπτόταν σπάνια την Κοινοπολιτεία, άφησε την εξουσία στα χέρια των ευνοούμενων του, και υπήγαγε τα πολωνικά συμφέροντα στα δυναστικά ενδιαφέροντα των Wettin. Η Ρωσία με τη στήριξη της Πρωσίας εγγυήθηκε αυτό που στη συνέχεια ονομάστηκε η Χρυσή Ελευθερία της Πολωνικής Αριστοκρατίας.

Η αυξανόμενη αναρχία και η παρακμή χαρακτήρισαν τους χρόνους των Σαξόνων. Τα πρώτα σημάδια της οικονομικής και πολιτιστικής ανάκαμψης, εντούτοις, εμφανίστηκαν στο τέλος αυτής της εποχής. Μετά το θάνατο του Αυγούστου Γ΄, το

10 Μεγάλος Βόρειος Πόλεμος ονομάζεται ο πόλεμος των ετών 1700-1721 της Ρωσίας, Δανίας-Νορβηγίας, Πολωνίας-Λιθουανίας και Σαξονίας εναντίον της Σουηδίας για τον έλεγχο της Βαλτικής και τον περιορισμό της δύναμης της Σουηδίας. Ο πόλεμος τέλειωσε το 1721 με την ήττα της Σουηδίας και τη Ρωσία να είναι η μεγάλη κερδισμένη, καθώς απέκτησε τον έλεγχο της Βαλτικής. Η συνθήκη που επισφράγισε το τέλος του πολέμου ήταν η Συνθήκη του Νύσταντ το 1721.

11 Ο Πόλεμος της Πολωνικής Διαδοχής διήρκησε από το 1733 μέχρι το 1736. Ο Αύγουστος Β΄ δεν είχε ορίσει διάδοχο και έτσι ο Στανισλάβος ήλπιζε να καταλάβει εκείνος τον θρόνο. Κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Βόρειου Πολέμου η Σουηδία είχε καταφέρει να ορίσει για ένα διάστημα τον Στανισλάβο βασιλέα της Πολωνίας. Η υποψηφιότητα του Στανισλάβου υποστηριζόταν και από τη Γαλλία, ενώ η Ρωσία, η γερμανική αυτοκρατορία και η Πρωσία στήριζαν τον Εμμανουήλ της Πορτογαλίας. Μετά το θάνατο του Αυγούστου Β΄, η Ρωσία και η Αυστρία συνειδητοποιώντας ότι ο Στανισλάβος έχαιρε μεγάλης υποστήριξης και αποδοχής, στήριζαν την υποψηφιότητα του Αυγούστου. Τελικά, μετά από έναν πόλεμο που διήρκησε σχεδόν τρία χρόνια, ο Αύγουστος Γ΄ κατάφερε να καταλάβει τον θρόνο της Πολωνίας.

1763, η Αικατερίνη Β΄ η Μεγάλη τοποθέτησε τον Στανίσλαβο Αύγουστο Πονιατόφσκι (1764-1795) στο θρόνο της Πολωνίας, το 1764. Ο νέος βασιλέας που είχε στενούς δεσμούς με μια ισχυρή οικογένεια μεγαλογαιοκτημόνων συγκέντρωσε γύρω του τη διαφωτισμένη και πατριωτική οικογένεια των Czartoryski και ξεκίνησε νέες μεταρρυθμίσεις. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις, ωστόσο, θεωρήθηκαν από την αριστοκρατία ως επίθεση στις ελευθερίες της που ενορχηστρώνονταν από την Ρωσία. Μετά την παραγωγή πολωνών ευγενών που αντιτίθεντο στον ρωσικό έλεγχο, από τον ρώσο πρεσβευτή στη Βαρσοβία, η συντηρητική και πατριωτική αριστοκρατία εξεγέρθηκε, το 1768. Γνωστή ως *Συνομοσπονδία του Μπαρ*, δεδομένου ότι δημιουργήθηκε στο μικρό χωριό Μπαρ της Ποντόλια, οι εξεγερθέντες αγωνίστηκαν ενάντια στις μεταρρυθμίσεις και την ξένη παρέμβαση στις πολωνικές εσωτερικές υποθέσεις.

Συγχρόνως, μια δημοφιλής εξέγερση, η εξέγερση Koliivshchyna, ξεκίνησε στην πολωνική Ουκρανία. Εκμεταλλευόμενη το χάος που προκλήθηκε από τη *Συνομοσπονδία του Μπαρ*, την ουκρανική επανάσταση, και τον ρωσο-τουρκικό πόλεμο, η Αυστρία προσάρτησε ορισμένα πολωνικά εδάφη, το 1770, δείγμα αυτού που επρόκειτο να ακολουθήσει.

Δύο χρόνια αργότερα, κατόπιν πρωτοβουλίας του Φρειδερίκου Β΄ της Πρωσίας (1740-1786), η Πρωσία, η Ρωσία, και η Αυστρία οργάνωσαν τον *Πρώτο Διαμελισμό* της Πολωνίας Σύμφωνα με τον αντι-πολωνικό συνασπισμό, η διαίρεση ήταν απαραίτητη για να σωθεί η διεθνής ισορροπία δυνάμεων, η τάξη και η αρμονία που απειλήθηκε από τη «πολωνική αναρχία.» Η Ρωσία προσάρτησε τις ανατολικές επαρχίες πέρα από τους ποταμούς Dvina και Δνείπερο, περιλαμβάνοντας συνολικά 92.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα, που κατοικούσαν από 1.3 εκατομμύρια Λευκορώσους. Η Αυστρία έλαβε τη Γαλικία (83.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα, όπου κατοικούσαν 2,65 εκατομμύρια Πολωνούς και Ουκρανούς). Η Πρωσία κατέλαβε τη Δυτική Πρωσία (Γκντανσκ, Πομερανία), με την επισκοπή της Warmia. Μολονότι ήταν η μικρότερη εδαφικά περιοχή και με τους λιγότερους κατοίκους (36.500 τετραγωνικά χιλιόμετρα και 580.000 κάτοικοι), ήταν, ωστόσο, μια από τις αναπτυσσόμενες περιοχές της Πολωνίας, και η κατάληψή της ένωσε τις δύο μεγαλύτερες αλλά μέχρι τότε απομονωμένες επαρχίες της Πρωσίας: το Βρανδεμβούργο και την ανατολική Πρωσία.

Ως συνέπεια του Διαμελισμού, η Κοινοπολιτεία έχασε το 30% του εδάφους της, το 37% του πληθυσμού της, πολλούς σημαντικούς πόρους, την πρόσβαση στη Βαλτική, και τα φυσικά νότια σύνορά της, τα Καρπάθια. Η εξαντλημένη Κοινοπολιτεία δεν μπορούσε να προβάλει αντίσταση. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους της δέχτηκαν παθητικά την καταστροφή. Οι ευγενείς, όμως, είδαν το διαμελισμό ως ταπείνωση και προειδοποίηση. Ο βασιλιάς και οι συνεργάτες του κατόρθωσαν να μετατρέψουν το Μόνιμο Συμβούλιο, που είχε επιβληθεί στο μονάρχη από τους Ρώσους για να περιορίσει τη δύναμή του, σε μια αποτελεσματική και σταθερή κυβέρνηση. Αργά και υπομονετικά, η κυβέρνηση εισήγαγε νέες μεταρρυθμίσεις. Το 1773, σχηματίστηκε η Επιτροπή Εθνικής Εκπαίδευσης, το πρώτο υπουργείο παιδείας στην Ευρώπη, και ολόκληρο το σχολικό σύστημα αναμορφώθηκε και εκσυγχρονίστηκε. Χάρη στη βασιλική υποστήριξη, μία πρωτοφανής πολιτιστική αναγέννηση έλαβε χώρα τη δεκαετία του 1770. Όλες οι προσεκτικές προετοιμασίες της μετά του διαμελισμού εποχής καρποφόρησαν μετά το 1787, όταν η Ρωσία αναμίχθηκε σε έναν ακόμη πόλεμο με την Τουρκία και η Πολωνία επανέκτησε για μικρό χρονικό διάστημα την ανεξαρτησία της. Το Sejm που συνεδρίασε στη Βαρσοβία, το 1788, αυτο-οργανώθηκε

σε Συνομοσπονδία, η οποία κατήργησε την απειλή του *liberum veto* και αποτέλεσε την αρχή μίας περιόδου πρωτοφανούς διακυβερνήσεως από το Κοινοβούλιο. Το 1789, η Γαλλική Επανάσταση, που αναζωπύρωσε τις πολιτικές δραστηριότητες, ειδικά μεταξύ των Πολωνών αστών, ενέπνευσε το Sejm. Το 1790, προκειμένου να συμπληρωθούν τα ατελή νομοθετικά προγράμματα, το Sejm διπλασίασε τον αριθμό των αντιπροσώπων μετά από έκτακτες εκλογές. Στις 3 Μαΐου 1791, μετά από μακροχρόνιες και λεπτομερείς προετοιμασίες, με ένα πραξικόπημα υπέρ της νομιμότητας, το Sejm υπερηγήφισε ένα νέο σύνταγμα, που θεωρήθηκε ευρέως ως σύμβολο της ελπίδας και των προσπαθειών να διασωθεί η ύπαρξη της Κοινοπολιτείας.

Το πρώτο αυτό σύγχρονο ευρωπαϊκό σύνταγμα (και το δεύτερο στον κόσμο, με πρώτο το σύνταγμα του 1787 στις Ηνωμένες Πολιτείες) αντανάκλασε τα διδάγματα του Διαφωτισμού και της Γαλλικής και Αμερικανικής Επανάστασης. Αντικατέστησε την εκλεκτορική μοναρχία με εκείνη της συνταγματικής και κληρονομικής και πρόσφερε το θρόνο, στη δυναστεία των Wettin. Κατήργησε το *liberum veto* και περιόρισε τις ελευθερίες της αριστοκρατίας. Επιπλέον, αναγνώρισε την κυριαρχία των ανθρώπων ως πηγή κάθε νόμου, εγγυόταν τη θρησκευτική ελευθερία, διαίρεσε την εξουσία σε τρεις ευδιάκριτους κλάδους, τη νομοθετική, την εκτελεστική, και τη δικαστική, οργάνωσε μια σύγχρονη κυβέρνηση υπεύθυνη έναντι του Κοινοβουλίου και αποφάσισε να αναδιοργανώσει το στρατό. Αυτό το σύνταγμα ολοκλήρωσε την ένωση με τη Λιθουανία, δημιουργώντας μια κυβέρνηση, ένα σύστημα διοίκησης, έναν στρατό, και ένα Υπουργείο Οικονομικών και για τα δύο μέρη της Κοινοπολιτείας. Οι αστοί έλαβαν διάφορα δικαιώματα που προηγουμένως απολάμβανε μόνο η αριστοκρατία, όπως το (περιορισμένο) δικαίωμα της συμμετοχής στη Δίαιτα. Από την άλλη, όμως, το σύνταγμα δεν έλαβε υπόψη τους Εβραίους και τους αγρότες, οι οποίοι έλαβαν μόνο οι ασαφείς υποσχέσεις για κρατική νομική προστασία.

Το σύνταγμα έγινε δεκτό με ενθουσιασμό στη δυτική Ευρώπη, αλλά ανησύχησε τους γείτονες της Πολωνίας. Η Ρωσία υπέγραψε μια συνθήκη ειρήνης με την Τουρκία, τον Μάιο του 1792, και έστειλε στρατό πάνω από 90.000 ανδρών για να τιμωρήσει τον απειθή υποτελή της. Η Πρωσία έσπασε την αμυντική συμμαχία της με την Πολωνία και ενώθηκε με τους Ρώσους. Σε ένα ουκρανικό συνοριακό χωριό της Targowica, μια ομάδα Πολωνών συντηρητικών ρωσόφιλων γαιοκτημόνων οργάνωσε μια συνομοσπονδία προς υπεράσπιση της *Χρυσής Ελευθερίας*. Ο μη-καλά εκπαιδευμένος πολωνικός στρατός δεν μπόρεσε να σταματήσει τα ρωσικά στρατεύματα, τα οποία έδωσαν την εξουσία της Πολωνίας στους γαιοκτήμονες της Targowica. Εκείνοι αντέστρεψαν όλες τις αλλαγές που προωθούσε το σύνταγμα αλλά δεν μπόρεσαν να οργανώσουν κυβέρνηση, και η Ρωσία με την Πρωσία αποφάσισαν να διαιρέσουν εκ νέου την Κοινοπολιτεία, χρησιμοποιώντας ως πρόφαση τη θεωρία ότι η «θανάσιμη επανάσταση που έχει εμφανιστεί στη Γαλλία» είχε διαδοθεί στην Πολωνία και απειλούσε τις χώρες τους.

Ο *Δεύτερος Διαμελισμός*, το 1793, άφησε μόνο μία μικρή πολωνική έκταση 215.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων και 4 εκατομμύριων κατοίκων. Η Ρωσία πήρε μια τεράστια περιοχή 250.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων και 3 εκατομμυρίων ανθρώπων. Η Πρωσία προσάρτησε μόνο 58.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και 1.1 εκατομμύριο κατοίκους, αλλά σύνδεσε την Πρωσική Σιλεσία με την Δυτική Πρωσία. Η Πολωνία βρισκόταν σε αναταραχή, η κυβέρνηση των Targowica, επικεντρωνόταν στον προσωπικό της πλουτισμό και στη διευθέτηση των προβλημάτων της με τους

προσωπικούς της εχθρούς. Πολλοί πολιτικοί πρόσφυγες κατέφυγαν στο εξωτερικό, κυρίως στη Σαξονία και στη Γαλλία. Η Κοινοπολιτεία παρέμεινε υπό την κατοχή των Ρώσων, οι οποίοι συνέλαβαν τους Πολωνούς πατριώτες και άρχισαν να διαλύουν τον πολωνικό στρατό. Το Μάρτιο του 1794, ένα από τα στρατιωτικά συντάγματα εξεγέρθηκε. Οι ειδήσεις για την εξέγερση προκάλεσαν επιτυχείς εξεγέρσεις στην Κρακοβία, τη Βαρσοβία, και τη Βίλνα. Ο στρατηγός Θαδδαίος Κοστιούσκο, ένας διάσημος παλαίμαχος της αμερικανικής επανάστασης, επιλέχτηκε ως αρχηγός της εξέγερσης και νίκησε το ρωσικό στράτευμα στο Ρακλαβίτς, στις 4 Απριλίου 1794.

Ο Κοστιούσκο προσπάθησε να ξεκινήσει μια εθνική εξέγερση στο ύψος της αμερικανικής, αλλά η αριστοκρατία ήταν ενάντια στις κοινωνικές αλλαγές που θα ακολουθούσαν και, ιδιαίτερα, αντιδρούσε στην απελευθέρωση των αγροτών. Τον Οκτώβριο του 1794, ο Κοστιούσκο ηττήθηκε και φυλακίστηκε. Το Νοέμβριο, οι Ρώσοι πήραν τη Βαρσοβία, αφού σκότωσαν περίπου 10.000 πολίτες κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της πόλης. Τον Ιανουάριο του 1795, η Πρωσία, η Ρωσία, και η Αυστρία, που έστειλαν επίσης στρατεύματα στα πολωνικά σύνορα, υπέγραψαν τη συνθήκη που θέσπισε τον *Τρίτο Διαμελισμό* της Πολωνίας. Η Ρωσία πήρε πάλι το μεγαλύτερο μερίδιο, αλλά η Πρωσία κατέλαβε την κεντρική Πολωνία, συμπεριλαμβανομένης της Βαρσοβίας, η οποία έγινε μια κατεστραμμένη συνοριακή πόλη. Τον Νοέμβριο του 1795, ο Στανισλάβος Αύγουστος Πονιατόφσκι, που απελπισμένα είχε προσπαθήσει να σώσει τη χώρα του, παραιτήθηκε, και, το 1798, πέθανε στην Αγία Πετρούπολη. Οι δυνάμεις του διαμελισμού υπέγραψαν μια συμφωνία σχετικά με «την ανάγκη να καταργηθούν όλα όσα μπορούν να θυμίζουν την ύπαρξη του βασιλείου της Πολωνίας.».

Ως συνεπεία του διαμελισμού, η τέταρτη πιο πυκνοκατοικημένη χώρα της Ευρώπης (μετά τη Γαλλία, την αγία ρωμαϊκή αυτοκρατορία του γερμανικού έθνους, και τη Ρωσία) εξαφανίστηκε από το χάρτη. Για πρώτη φορά μετά την πτώση Βυζαντίου, ένα σημαντικό ευρωπαϊκό κράτος καταστράφηκε ολοσχερώς. Η Ρωσία έλαβε το 62% της περιοχής της και το 45% του πληθυσμού, η Πρωσία το 20% του εδάφους και 23% των ανθρώπων, και η Αυστρία το 18% της χώρας και το 32% του πληθυσμού. Τα νέα σύνορα δεν αντιστοιχούσαν σε καμία παλαιά περιφέρεια και διαίρεσαν μια, κατά κύριο λόγο, γεωργική χώρα. Μόνο περίπου το 17% του πληθυσμού ζούσαν σε πόλεις, και υπήρχε μόνο μια πόλη εκεί: η Βαρσοβία, με σχεδόν 200.000 κατοίκους, το 1795. Οι περισσότεροι αγρότες ήταν δουλοπάροικοι και ανήκαν στους μεγαλογαιοκτήμονες.

Το πιο σημαντικό κομμάτι της πολωνικής κληρονομιάς ήταν η αριστοκρατία. Αποτελούσε περίπου το 10% του πληθυσμού και αποτελείτο από διάφορα στρώματα, από την κατώτερη αγροτική αριστοκρατία, η οποία κατείχε μικρά αγροκτήματα ή σχεδόν καμία περιουσία, τους ισχυρούς μεγαλογαιοκτήμονες, των οποίων τα κτήματα ήταν μεγαλύτερα από μερικά ευρωπαϊκά κράτη. Από διαφορετικά εθνικά και θρησκευτικά υπόβαθρα, ενώθηκαν κάτω από μια κοινή ταυτότητα ως Πολωνοί ευγενείς που περιφρονούσαν τους πρωτόγονους Μοσχοβίτες, τους άπληστους νεόπλουτους Πρώσους και τους προδότες Αυστριακούς.

Η Πολωνία κατά τον 19ο αι.

Ενώ η Ρωσία, η Πρωσία και η Αυστρία μοίραζαν μεταξύ τους την Κοινοπολιτεία, οι Πολωνοί μετανάστες στη δυτική Ευρώπη άρχισαν να σχηματίζουν οργανώσεις που υποτίθεται ότι αντιπροσώπευαν την Πολωνία και ότι προετοίμαζαν την αναγέννησή της. Παρά τις διαφωνίες και τις μεταξύ τους διαμάχες, οργάνωσαν ένα δίκτυο συνωμοσιών στη χώρα και ζήτησαν από τις δυτικές δυνάμεις, ειδικά από την επαναστατική Γαλλία, βοήθεια.

Το 1796, οι γαλλικές αρχές δημιούργησαν μια πολωνική λεγεώνα για να πολεμήσουν ενάντια στην Αυστρία. Η πορεία της λεγεώνας ξεκίνησε με τη φράση «η Πολωνία δεν έχει χαθεί ακόμη ενώ είμαστε ακόμη ζωντανοί», φράση που αργότερα έγινε ο πολωνικός εθνικός ύμνος. Το 1799, δημιουργήθηκαν δύο πολωνικές λεγεώνες. Συνολικά, πάνω από 25.000 στρατιώτες, κυρίως αγρότες και αστοί, υπηρέτησαν στις λεγεώνες, οι οποίες έγιναν τόποι πολιτικής εκπαίδευσης. Συγχρόνως, πολλοί Πολωνοί ευγενείς είχαν το όραμα ενός αναγεννημένου πολωνικού κράτους ενωμένου με τη Ρωσία. Ο πρίγκιπας Αδάμ Τσαρτορύσκι, προσωπικός φίλος του τσάρου Αλέξανδρου Α΄ και ο Ρώσος υπουργός των εξωτερικών υποθέσεων, ήταν οι κύριοι εκπρόσωποι αυτής της τάσης.

Το 1806, μια επιτυχημένη πολωνική εξέγερση στη δυτική Πολωνία ακολούθησε μια γαλλική νίκη έναντι της Πρωσίας, η οποία αναγκάστηκε να ζητήσει ειρήνη. Ο Ναπολέων έφτασε στη Βαρσοβία και, το 1807, νίκησε τους Ρώσους, οι οποίοι προσπαθούσαν να υπερασπίσουν το παλαιό διεθνές σύστημα στην Ευρώπη. Τον Ιούλιο του 1807, ο Ναπολέων συνάντησε τον Αλέξανδρο Α΄ και το βασιλιά της Πρωσίας στο Τίλσιτ (στον ποταμό Νιέμεν). Εκεί συμφώνησαν για την νέα τάξη στην Ανατολική Ευρώπη. Τα εδάφη που είχε καταλάβει η Πρωσία στο *Δεύτερο και Τρίτο Διαμελισμό* μετασηματίστηκαν τώρα στο Δουκάτο της Βαρσοβίας, ένα μικρό κράτος 102.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων και 2.6 εκατομμυρίων ανθρώπων. Το 1809, μετά από μια νίκη της Γαλλίας στην Αυστρία, το Δουκάτο έλαβε τα εδάφη που είχαν καταλάβει οι Αψβούργοι κατά τη διάρκεια του Τρίτου Διαμελισμού, γεγονός που αύξησε τα εδάφη του σε 155.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και τον πληθυσμό του σε 4.3 εκατομμύρια κατοίκους. Ο θρόνος του Δουκάτου δόθηκε στο βασιλιά Φρειδερίκο Αύγουστο της Σαξονίας, ο οποίος ορίστηκε ως κληρονομικός πρίγκιπας. Το κράτος έλαβε ένα σύνταγμα, που συντάχθηκε από τον Ναπολέοντα, το οποίο όρισε ότι «όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο.» Το σύνταγμα απελευθέρωσε τους αγρότες αλλά δεν τους έδωσε τη γη που καλλιεργούσαν, γεγονός που συντήρησε, de facto, τη δουλοπαροικία. Αν και οι Εβραίοι έλαβαν πλήρη δικαιώματα, εκείνα ανεστάλησαν σύντομα για δέκα έτη. Επιπρόσθετα, ο ναπολεόντειος Αστικός Κώδικας εισήχθη στο δουκάτο.

Στην πράξη, εντούτοις, η παλαιά κοινωνικοοικονομική τάξη διατηρήθηκε. Το Δουκάτο ήταν κάτι παραπάνω από ένα υποτελές στη Γαλλία κράτος και ένα στρατιωτικό προγεφύρωμα στην Ανατολική Ευρώπη. Υπό τον έλεγχο των Γάλλων στρατηγών και κατοίκων, το δουκάτο ξόδεψε τα δύο τρίτα του προϋπολογισμού του στο στρατό, που πολέμησε για τον Ναπολέοντα σε πολλά μέτωπα, όχι απαραιτήτως «για την δική σας και τη δική μας ελευθερία,» όπως πρέσβευε ένα σύνθημα Πολωνών επαναστατών. Περίπου 100.000 Πολωνοί στρατιώτες συμμετείχαν στην εισβολή του Ναπολέοντα στη Ρωσία, το 1812. Οι περισσότεροι από αυτούς χάθηκαν μαζί με το

γαλλικό στρατό. Το Φεβρουάριο του 1813, οι Ρώσοι κατέλαβαν τη Βαρσοβία και δημιούργησαν ένα μεταβατικό καθεστώς υπό τον έλεγχο ενός Ρώσου ευγενή. Τα όνειρα των Πολωνών για την αναβίωση της Κοινοπολιτείας εξανεμίστηκαν.

Η μοίρα της Πολωνίας αποφασίστηκε κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου της Βιέννης, το 1814-1815. Μετά από κάποια διαφωνία μεταξύ των νικητριών δυνάμεων, το Δουκάτο της Βαρσοβίας διαιρέθηκε σε τρία μέρη. Μια μικροσκοπική λουρίδα γης κοντά στην Κρακοβία (1.164 τετραγωνικά χιλιόμετρα) που εποίκηση από 140.000 κατοίκους μετασηματίστηκε στη Δημοκρατία της Κρακοβίας. Υποθετικά «ελεύθερη, ανεξάρτητη, και ουδέτερη» αλλά «κάτω από την προστασία» των μεγάλων δυνάμεων, επέζησε μέχρι το 1846, όταν ενσωματώθηκε στην Αυστρία. Το δυτικό μέρος του δουκάτου της Βαρσοβίας (29.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα με 1.3 εκατομμύριο κατοίκους) προσαρτήθηκε στην Πρωσία ως αυτόνομο Μεγάλο Δουκάτο του Πόζναν. Είχε δικό του νόμισμα και Κοινοβούλιο. Τα πολωνικά ήταν η επίσημη γλώσσα στη διοίκηση και την εκπαίδευση. Ο βασιλιάς της Πρωσίας έλαβε τον τίτλο του Μεγάλου Δούκα του Πόζναν και εκπροσωπείτο από έναν Πολωνό αντιβασιλέα, τον πρίγκηπα Άντονι Ράτζιβιλ. Το δουκάτο έγινε ο σιτοβολώνας της Πρωσίας και άρχισε να αναπτύσσεται γρήγορα. Οι αγρότες του περιλήφθηκαν στις μεταρρυθμίσεις γης που είχαν ξεκινήσει στην Πρωσία, το 1808. Οι αγρότες απελευθερώθηκαν, αλλά έπρεπε να πληρώσουν για τη γη που τους αναλογούσε κατά τη διάρκεια της μεταρρύθμισης. Συνεπώς, μόνο οι πλουσιότεροι αγρότες επέζησαν και διαμόρφωσαν μια ισχυρή πολωνόφιλη τάξη. Οι φτωχοί αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στα αστικά κέντρα, τα οποία ενίσχυσαν, επίσης, τη μελλοντική πολωνική εθνική κίνηση στις ανατολικές επαρχίες της Πρωσίας.

Τα περισσότερα εδάφη του Δουκάτου της Βαρσοβίας σχημάτισαν το Ενωμένο Βασίλειο της Πολωνίας, ένα μικρό κράτος 128.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων και 3.3 εκατομμυρίων κατοίκων. Το βασίλειο, θεωρητικά ανεξάρτητο, ενώθηκε με τη Ρωσία. Ο Αλέξανδρος Α΄ έγινε ο πρώτος βασιλιάς του, και το σύνταγμα του ήταν ένα από το πιο φιλελεύθερα στην Ευρώπη, παρόλο που η δουλοπαροικία δεν καταργήθηκε. Τα πολωνικά ήταν η μόνη επίσημη γλώσσα. Ο αδελφός του Αλεξάνδρου, Μέγας Δούκας Κωνσταντίνος, έγινε ο αρχιστράτηγος του στρατού του βασιλείου και των στρατευμάτων της Λιθουανίας. Αυτός ο κοινός διορισμός θεωρήθηκε ως το πρώτο βήμα προς την επανένωση της Κοινοπολιτείας κάτω από την ρωσική κυριαρχία. Το 1816, ιδρύθηκε το πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας, και ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα συνέχισε την εργασία της Επιτροπής Εθνικής Παιδείας. Μετά από μια σύντομη οικονομική κρίση, οι αρχές στη Βαρσοβία ξεκίνησαν μια σχετικά επιτυχή εκβιομηχάνιση του βασιλείου.

Από την άλλη πλευρά, ο Μέγας Δούκας Κωνσταντίνος επέβαλε την εξουσία του στον αυτοκρατορικό αρχιστράτηγο, Ιωσήφ Γιάτσζεκ, και κυβερνούσε το βασίλειο απολυταρχικά. Επεβλήθη λογοκρισία, άνθρωποι φυλακίζονταν χωρίς δίκη, οι συνεδριάσεις της Δίαιτας αναβάλλονταν, το σύνταγμα δεν λήφθηκε υπόψη, και μια μυστική αστυνομία οργανώθηκε. Οι Πολωνοί υποστήριξαν ότι το συνέδριο της Βιέννης τους έδωσε ορισμένες ελευθερίες που οι δυνάμεις του διαμελισμού δεν τηρούσαν και ότι τα άλλα κράτη που είχαν υπογράψει τις συμφωνίες της Βιέννης πρέπει να επέμβουν εξ ονόματος της Πολωνίας. Όταν αυτό δεν συνέβη και μια νομική αντιπαράθεση δεν κατέληξε πουθενά, εμφανίστηκαν οι μυστικές οργανώσεις. Μία από αυτές, το Σώμα Δοκίμων της Βαρσοβίας, ξεκίνησε μια επανάσταση, τον Νοέμβριο του 1830, εξαιτίας

μιας φήμη ότι τα πολωνικά στρατεύματα θα στέλνονταν για να καταστείλουν την επανάσταση στο Βέλγιο και θα αντικαθίσταντο στην Πολωνία από το ρωσικό στρατό. Η πολιτική ηγεσία του βασιλείου αιφνιδιάστηκε από την εξέγερση. Οι μετριοπαθείς ηγέτες, που έλαβαν την εξουσία, άρχισαν διαπραγματεύσεις με τον τσάρο αντί να οργανώσουν μια επίθεση εναντίον των Ρώσων. Η διαιρεμένη εθνική κυβέρνηση δεν πέρασε τις μεταρρυθμίσεις για να κερδίσει την υποστήριξη των αγροτών και δεν έλαβε οποιαδήποτε ξένη ενίσχυση. Αυτό έδωσε στο ρωσικό στρατό τον αναγκαίο χρόνο να ανασυγκροτηθεί και να συντρίψει την εξέγερση, παρόλο που οι Πολωνοί αντιστάθηκαν σθεναρά.

Η ήττα της εξέγερσης του Νοεμβρίου του 1830-1831 ακολουθήθηκε από αυστηρά αντίποινα. Ο πολωνικός στρατός, η Δίαιτα και η Σύγκλητος, το Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας, και πολλά άλλα εθνικά ιδρύματα διαλύθηκαν. Ο εκρωσισμός ξεκίνησε, και η πολωνική διοίκηση τέθηκε υπό τον έλεγχο της Αγίας Πετρούπολης. Χιλιάδες Πολωνοί στρατιώτες επιστρατεύτηκαν στο ρωσικό στρατό, και χιλιάδες άνθρωποι εξορίστηκαν στη Σιβηρία. Περίπου δέκα χιλιάδες ανώτεροι υπάλληλοι, πολιτικοί, καλλιτέχνες, και επαγγελματίες, σε μια κίνηση που αποκλήθηκε η Μεγάλη Μετανάστευση, εγκατέλειψαν την Πολωνία για τη δύση, κυρίως, για τη Γαλλία, και συνέχισαν τις εντατικές πολιτικές και πολιτιστικές τους δραστηριότητες εκεί. Το βασίλειο κυβερνήθηκε, μέχρι το 1856, από τον πρίγκηπα του Ερεβάν και της Βαρσοβίας, τον αρχιστράτηγο των ρωσικών δυνάμεων κατοχής, τον στρατηγό Ιβάν Πάσκιεβιτς. Η εξουσία του ήταν τόσο απολυταρχική ώστε ούτε τα γεγονότα των Επαναστάσεων του 1848 δεν διαδόθηκαν στη ρωσική Πολωνία.

Οι πρώτες θετικές αλλαγές εμφανίστηκαν στο βασίλειο μετά την ήττα της Ρωσίας στον πόλεμο της Κριμαίας (1853-1856) και το θάνατο του «αστυφύλακα της Ευρώπης,» Νικολάου Α΄. Τον Νικόλαο αντικατέστησε στο θρόνο ο τσάρος Αλέξανδρος Β΄, το 1855. Αντιμέτωπος με πολυάριθμες διεθνείς προκλήσεις και ξεκινώντας ένα φιλόδοξο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων, ο τσάρος θέλησε να ηρεμήσει την Πολωνία και επεδίωξε ένα *modus vivendi* με τους Πολωνούς. Μετά το θάνατο του Πάσκιεβιτς, ένας νέος πληρεξούσιος του τσάρου, ο πρίγκιπας Μιχαήλ Γκορχάκοβ, εισήγαγε μια νέα, ηπιότερη διακυβέρνηση στην Πολωνία. Δόθηκε πολιτική αμνηστία, η λογοκρισία μειώθηκε, ο αρχιεπισκοπικός θρόνος στη Βαρσοβία, κενός για χρόνια, καλύφθηκε, οι Πολωνοί ξαναέγιναν δεκτοί στη διοίκηση στις δυτικές ρωσικές επαρχίες, και μια Ιατρική-Χειρουργική Ακαδημία και μία Σχολή Καλών Τεχνών ιδρύθηκαν στη Βαρσοβία.

Το 1857, δημιουργήθηκε στη Βαρσοβία μια Γεωργική Ομοσπονδία. Συγκέντρωσε περίπου τέσσερις χιλιάδες μέλη, πλούσιους γαιοκτήμονες και τους επικεφαλής των πιο σημαντικών οικογενειών της Πολωνίας. Σύντομα, μετατράπηκε σε υποκατάστατο της Δίαιτας. Υπό την προεδρεία του δημοφιλούς αριστοκράτη Αντρέι Ζαμόγσκι, έθεσε τα πιο σημαντικά ζητήματα στο Βασίλειο, το οποίο είχε εξελιχθεί μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα.

Μια αργή διαδικασία εκβιομηχάνισης και ανασυγκρότησης, μετά την καταστροφή των Διαμελισμών και της ναπολεόντειας περιόδου, είχε αρχίσει, ήδη, στη δεκαετία του 1820. Το 1851, ο τελωνειακός φόρος των ρώσο-πολωνικών συνόρων καταργήθηκε. Αυτό δημιούργησε νέες ευκαιρίες για την πολωνική βιομηχανία, η οποία επανήλθε στις ρωσικές αγορές. Το σιδηροδρομικό δίκτυο αναπτύχθηκε, η κλωστοϋφαντουργία και οι ελαφριές βιομηχανίες εκσυγχρονίστηκαν, και νέα

εργοστάσια και ορυχεία σιδήρου άνοιξαν. Ο πόλεμος της Κριμαίας είχε δημιουργήσει αυξανόμενη ζήτηση για σιτάρι, και η μαζική παραγωγή ζάχαρης άρχισε. Ο πληθυσμός του βασιλείου αυξήθηκε από 4.1 εκατομμύρια, το 1830, σε 4.8 εκατομμύρια, το 1860. Η Βαρσοβία, με 180.000 κατοίκους, το 1830, το 1860, είχε 230.000 κατοίκους. Η χειραφέτηση και η αφομοίωση των Εβραίων ξεκίνησε. Πάνω από 50% των αγροτών πλήρωσαν τα μισθώματά τους και απαλλάχθηκαν από τη δουλοπαροικία.

Το 1859, οι Ρώσοι ζήτησαν από τη Γεωργική Ομοσπονδία να προετοιμάσει ένα πρόγραμμα αγροτικής μεταρρύθμισης για το Βασίλειο. Αυτή η πρωτοβουλία συνέβαλε στην αναβίωση της πολιτικής ζωής στην Πολωνία. Η κοινή γνώμη ενθουσιάστηκε με τις ειδήσεις του πολέμου, το 1859, μεταξύ της Γαλλίας και της Αυστρίας και της ενοποίησης της Ιταλίας. Από το 1858, μια σειρά πατριωτικών διαδηλώσεων πραγματοποιήθηκε στη Βαρσοβία. Οι Πολωνοί πολιτικοί πρόσφυγες ενέτειναν στο εξωτερικό τις δραστηριότητές τους και έστειλαν τους απεσταλμένους τους στην Πολωνία, όπου οι μυστικές οργανώσεις εμφανίστηκαν. Στις αρχές του 1861, όταν ήταν ήδη γνωστό ένα σχέδιο γεωργικής μεταρρύθμισης στη Ρωσία, οι συνεδριάσεις της Γεωργικής Ομοσπονδίας υποστηρίχτηκαν από τεράστιες διαδηλώσεις που απαιτούσαν περισσότερη αυτονομία για την Πολωνία. Στις 27 Φεβρουαρίου 1861, τα ρωσικά στρατεύματα άνοιξαν πυρ εναντίον του πλήθους και σκότωσαν πολλούς, συμπεριλαμβανομένων δύο μελών της Γεωργικής Ομοσπονδίας. Οι ηγέτες της κάλεσαν το λαό να ξεκινήσει την «ηθική αντίσταση» και την «ηθική επανάσταση.»

Σε απάντηση, οι Ρώσοι ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις με τον κόμη Αλέξανδρο Βιελόπολσκι, έναν συντηρητικό αριστοκράτη που αντέδρασε στη συνωμοσία και την αντίσταση, και ανταγωνιζόταν πολιτικά με τον δημοφιλή Ζαμόγσκι, θεωρώντας ότι η πίστη προς τη Ρωσία θα ανταμειβόταν με την αυτονομία και την πολιτιστική ελευθερία του Βασιλείου. Ο Βιελόπολσκι διορίστηκε μέλος και αργότερα επικεφαλής του αναδιοργανωμένου Διοικητικού Συμβουλίου του Βασιλείου. Διέλυσε τη Γεωργική Ομοσπονδία, προσπάθησε να μειώσει την αυξανόμενη ένταση μεταξύ της πολωνικής κοινωνίας και της ρωσικής κατοχής (κατά τη διάρκεια μιας στρατιωτικής επίδειξης, τον Απρίλιο του 1862, τα ρωσικά στρατεύματα σκότωσαν περίπου εκατό πολίτες στη Βαρσοβία), και συνέχισε τις μεταρρυθμίσεις του, που στόχευαν στη χειραφέτηση των Εβραίων, στον εκπολωνισμό της διοίκησης του Βασιλείου και στον εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού του συστήματός. Όταν οι Ρώσοι για άλλη μια φορά εισήγαγαν τη στρατιωτική στρατολόγηση στο Βασίλειο της Πολωνίας, αποφάσισε να τη χρησιμοποιήσει για να συνθλίψει τη συνωμοσία, ειδικά στη Βαρσοβία.

Ωστόσο, μια ημέρα πριν από την εφαρμογή του σχεδίου, νεαροί άνδρες δραπέτευσαν από την πόλη στα κοντινά δάση, και μια εβδομάδα αργότερα, στις 22 Ιανουαρίου 1863, μια μυστική Εθνική Κεντρική Επιτροπή εξέδωσε μία διακήρυξη. Κάλυψε τους πληθυσμούς της Πολωνίας, της Λιθουανίας, και της νότιας Ρωσίας στα όπλα, ανήγγειλε την εγκαθίδρυση εθνικής κυβέρνησης, υποσχόμενη ελευθερία και ισότητα για όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως θρησκείας, διακήρυξε ότι οι αγρότες γίνονταν ιδιοκτήτες της γης που καλλιεργούσαν, και πρόσφερε αποζημίωση στους γαιοκτήμονες. Κατά τη διάρκεια της νύχτας της 22ης προς 23η Ιανουαρίου, 6.000 μη-καλά οπλισμένοι άνδρες επιτέθηκαν σε δεκαοχτώ ρωσικά φρούρια (που αριθμούσαν σχεδόν 100.000 στρατιώτες). Ένας έντονος αγώνας ανταρτών ξεκίνησε σε ολόκληρο βασίλειο και στις πρώην πολωνικές «δυτικές διοικήσεις» της Ρωσίας (Λιθουανία, Λευκορωσία, και Ουκρανία). Ένα παρακράτος δημιουργήθηκε με δικές του

ταχυδρομικές υπηρεσίες, πόρους χρηματοδότησης, μυστική αστυνομία, και διπλωματικούς αντιπροσώπους.

Η Γαλλία, η Αυστρία, και η Μεγάλη Βρετανία έστειλαν διπλωματικά υπομνήματα στην Αγία Πετρούπολη σχετικά με την κατάσταση στην Πολωνία. Μια «πολωνική συνεδρίαση», μια μεγάλη επίδειξη της υποστήριξης για την Πολωνία, τον Ιούλιο του 1863, στο Λονδίνο, έγινε η αφετηρία για την οργάνωση της Πρώτης Διεθνούς των Εργατών. Δυστυχώς, οι δυτικές δυνάμεις περιορίστηκαν στις γραπτές διαμαρτυρίες. Οι εξεγερθέντες δεν κατέλαβαν καμία σημαντική πόλη, και η Εθνική Κυβέρνηση δεν μπορούσε να ενεργήσει ανοιχτά. Οι Ρώσοι, πιεζόμενοι από τους Πρώσους να συντρίψουν την εξέγερση όσο το δυνατόν γρηγορότερα, έστειλαν έναν τακτικό στράτευμα 300.000 ανδρών στην Πολωνία και άρχισαν τη βίαιη καταστολή των εξεγερθέντων και του πληθυσμού γενικά.

Το πολωνικό παρακράτος διαιρέθηκε. Οι «κόκκινοι» και οι «λευκοί» ανταγωνίστηκαν πολιτικά και είχαν διαφορετικά σχέδια για την εξέγερση. Αρχικά, δεν υπήρξε καμία εκ των άνωθεν εντολή και καμία συντονισμένη στρατηγική. Το φθινόπωρο του 1863, η λιθουανική εξέγερση κατεστάλη από τον «δήμιο της Βίλνα», τον κυβερνήτη Μιχαήλ Μουράβγιουφ. Η εισαγμένη από τη Ρωσία χειραφέτηση των αγροτών τους προέτρεψε να εγκαταλείψουν τους επαναστάτες. Τον Οκτώβριο του 1863, ένας απόστρατος του ρωσικού στρατού, ο Ρόμουαλντ Τράουγκουτ, ανέλαβε την εθνική κυβέρνηση ως δικτάτορας και αναζωπύρωσε την εξέγερση, αλλά συνελήφθη, τον Απρίλιο του 1864, και εκτελέστηκε στη Βαρσοβία. Τον Μάιο του 1864, ο στρατηγός Θεόδωρος Μπεργκ, ο αρχιστράτηγος των ρωσικών δυνάμεων στην Πολωνία και ο πρόσφατα διορισμένος αντιβασιλέας, ανήγγειλαν το τέλος της εξέγερσης, μολονότι οι τελευταίες αιμαχίες συνεχίστηκαν μέχρι την άνοιξη του 1865.

Η αποτυχία της εξέγερσης του Ιανουαρίου ακολουθήθηκε από σκληρά αντίποινα. Περίπου τετρακόσιοι εξεγερθέντες εκτελέστηκαν μετά από δίκες, ένας άγνωστος αριθμός πυροβολήθηκε ή κρεμάστηκε από το ρωσικό στρατό, και χιλιάδες εξορίστηκαν στη Σιβηρία. Περίπου 1.600 κτήματα του Βασιλείου της Πολωνίας και 1.800 κτήματα στις δυτικές ρωσικές επαρχίες δημεύθηκαν και δόθηκαν στους τσαρικούς ανώτερους υπαλλήλους. Επιπλέον, επιβλήθηκε πρόστιμο, ύψους 20 εκατομμυρίων ρουβλίων, στους γαιοκτήμονες του Βασιλείου. Το όνομα του βασιλείου άλλαξε σε Χώρα του Βιστούλα, μετατράπηκε σε τσαρική επαρχία, έχασε όλη την αυτονομία της και τα δικά της διοικητικά όργανα. Ακόμη και η Τράπεζα της Πολωνίας μετατράπηκε σε θυγατρικό κλάδο της Αυτοκρατορικής Τράπεζας. Καμία δημοτική αρχή δεν υπήρξε, κανείς δικαστής δεν εκλέχθηκε, και οι δίκες με ενόρκους καταργήθηκαν.

Τότε ξεκίνησε εντατικός εκρωσισμός. Το Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας αναδιαμορφώθηκε σε ρωσικό πανεπιστήμιο. Η εκκλησία των Ουνιτών καταργήθηκε εντελώς, ο καθολικισμός διώχθηκε και, από το 1870, ούτε μία πολωνική επισκοπή δεν είχε επίσκοπο. Τα αντι-πολωνικά αισθήματα ενθαρρύνθηκαν στη Ρωσία. Ο λιθουανικός και ουκρανικός εθνικισμός εμφανίστηκε στα εδάφη της πρώην πολωνό-λιθουανικής Κοινοπολιτείας.

Η αγροτική μεταρρύθμιση της 19ης Φεβρουαρίου (2 Μαρτίου) του 1864, έγινε για να διευρύνει το χάσμα μεταξύ της ανώτερης τάξης και των αγροτών. Οι τελευταίοι έλαβαν τη γη που καλλιεργούσαν. Όλες οι υποχρεώσεις τους προς τους ιδιοκτήτες εκκαθαρίστηκαν. Οι χωρικοί απέκτησαν αυτοδιοίκηση και είχαν την άδεια να μαζεύουν

ξύλα για τη φωτιά από τα δάση των γαιοκτημόνων και να χρησιμοποιούν τα λιβάδια τους. Οι γαιοκτήμονες αποζημιώθηκαν υπό τη μορφή ομολόγων χρεολυσίας διάρκειας σαράντα δύο ετών, τα οποία γρήγορα υποτιμήθηκαν. Για να πληρώσουν την αποζημίωση, οι ρωσικές αρχές εισήγαγαν έναν νέο φόρο γης στους αγρότες.

Η μεταρρύθμιση ήταν πολύ κερδοφόρα για το καθεστώς, αλλά προκάλεσε ταυτόχρονα σημαντικές κοινωνικές αλλαγές. Στην επαρχία, οι αγρότες, οι οποίοι στο παρελθόν ήταν θύματα εκμετάλλευσης από την ανώτερη τάξη, άρχισαν να καταπιέζονται από τη ρωσική κρατική μηχανή. Οι μεγάλες γαιοκτησίες παρέμειναν ανέπαφες, αλλά η μέση και κατώτερη τάξη των ευγενών καταστράφηκε. Χιλιάδες ευγενείς εγκαταστάθηκαν στις κωμοπόλεις και τις πόλεις, αλλά εκεί οι ευκαιρίες τους ήταν περιορισμένες. Οι διοικητικές θέσεις καλύπτονταν από Ρώσους, το εμπόριο και η βιομηχανία ήταν στα χέρια των Εβραίων και της χριστιανικής αστικής τάξης. Επιπλέον, χιλιάδες ακτήμονες αγρότες εγκαταστάθηκαν στις πόλεις και μετατρέπονταν σε προλετάριους. Μια νέα τάξη διανοήσης διαμορφώθηκε επίσης, εχθρική προς τους γαιοκτήμονες, τους αγρότες, την αστική τάξη, τους Εβραίους, και τους Ρώσους.

Οι αλλαγές που προκλήθηκαν από την αγροτική μεταρρύθμιση συνέβαλαν στη γρήγορη εκβιομηχάνιση που πραγματοποιήθηκε στο πρώην Βασίλειο της Πολωνίας, κατά τις δεκαετίες του 1870 και του 1880. Η ρωσική πολιτική του προστατευτισμού ενίσχυσε την ανάπτυξη των κλωστοϋφαντουργικών και μεταλλουργικών βιομηχανιών. Η κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου δημιούργησε νέα ανάγκη για σίδηρο και άνθρακα. Η αξία της παραγωγής αυξήθηκε από 30 εκατομμύρια ρούβλια το 1864 σε 190 εκατομμύρια το 1885, ενώ ο αριθμός εργαζομένων επεκτάθηκε από 80.000 σε 150.000. Η παραγωγή του άνθρακα αυξήθηκε από 312.000 τόνους το 1870 σε πάνω από 3 εκατομμύρια τόνους το 1890. Από το 1890, η βιομηχανική παραγωγή υπερέβη τη γεωργική παραγωγή, και οι ξένες επενδύσεις έφθασαν περίπου στα 39% του κεφαλαίου. Η Βαρσοβία, με 600.000 κατοίκους το 1890, έγινε μια από τις μεγαλύτερες πόλεις της αυτοκρατορίας και η Χώρα του Βιστούλα το πιο αναπτυγμένο τμήμα της. Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, ωστόσο, ακόμα δεν ανταποκρίνονταν στα δυτικά πρότυπα και, το 1897, πάνω από το 68% των κατοίκων στο πρώην Βασίλειο της Πολωνίας ζούσαν ακόμα στην επαρχία.

Η αποτυχία της Εξέγερσης του Ιανουαρίου και οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της επέδρασαν έντονα στη δημόσια ζωή. Στην Πολωνία επικράτησε πολιτική απαισιοδοξία. Η συνωμοσία και ο ένοπλος αγώνας θεωρήθηκαν αυτοκαταστροφική τρέλα. Ο θετικισμός έγινε η κύρια πολιτική τάση. Αντίδραση ενάντια στον ρομαντισμό στη λογοτεχνία και την πολιτική, ο θετικισμός προπαγάνδιζε τον «ηρωισμό μίας λογικής ζωής» και ένα πρόγραμμα «οργανικής εργασίας» που υποτίθεται ότι θα διατηρούσε τις πολιτιστικές και υλικές πτυχές της πολωνικής ζωής μέσω της καθολικής εκπαίδευσης, της τεχνολογικής προόδου, της βιομηχανικής ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού. Οι θετικιστές μάχονταν ενάντια στα κατάλοιπα της φεουδαρχίας και υποστήριζαν τη χειραφέτηση των γυναικών, των Εβραίων, των αστών και των αγροτών. Εγκωμιάζαν την επιχειρηματικότητα στην οικονομία και υπογράμμιζαν ότι κάθε πολίτης της Πολωνίας, ανεξάρτητα από το εθνικό, θρησκευτικό ή κοινωνικό υπόβαθρό του/της, θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη της χώρας.

Οι θετικιστές υιοθέτησαν μία κριτική, ρεαλιστική, πρακτική και «απολιτική» συμπεριφορά. Τη στάση αυτή εκμεταλλεύθηκαν οι υποστηρικτές της Τριπλής Αφοσίωσης, ενός προγράμματος συνεργασίας με τις αρχές της Ρωσίας, της Πρωσίας

και της Αυστρίας. Μετά από ένα τέταρτο του αιώνα, εντούτοις, ο θετικισμός έχασε τη δημοτικότητά του. Δεν απέφερε οποιαδήποτε πολιτικά αποτελέσματα και απορρίφθηκε από πολλούς πολιτικούς αυτοεξόριστους που δρούσαν ακόμη στη Δύση και από τους νέους που δεν είχαν ζήσει την Εξέγερση του Ιανουαρίου.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1880, ιδρύθηκε μία μυστική Ένωση Πολωνικής Νεολαίας, η Zet. Ταυτοχρόνως σοσιαλιστική και εθνικιστική, η Zet επέστρεψε στην ιδέα του αγώνα για την ελευθερία, απορρίπτοντας τον θετικισμό, και υποστήριξε ότι οι απλοί άνθρωποι διατήρησαν καλύτερα την εθνική παράδοση από ό,τι οι ανώτερες τάξεις. Το 1887, ένας από τους ιδρυτές της Zet, ο Ζίγκμουντ Μιλκόφσκι, δημοσίευσε ένα μικρό βιβλίο «Για την Ενεργή Άμυνα και το Εθνικό Θησαυροφυλάκιο», με το οποίο επιχειρηματολόγησε ενάντια στην παθητική αντίσταση και υποστήριξε την προετοιμασία για ενεργό αγώνα ενάντια στους κατακτητές της Πολωνίας. Το ίδιο έτος, ίδρυσε στην Ελβετία τον Πολωνικό Σύνδεσμο. Ο Σύνδεσμος διέβλεπε στο μέλλον μία σύγκρουση μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, κατάρτισε ένα πρόγραμμα αναδημιουργίας για ένα πολωνικό κράτος εντός των προ του διαμελισμού συνόρων, ήταν αντίθετος στην κοινωνική επανάσταση και τον διεθνή σοσιαλισμό και καταδίκασε τους θετικιστές και τους συντηρητικούς για την αφοσίωσή τους στις δυνάμεις που κατείχαν την Πολωνία.

Το 1893, ο Πολωνικός Σύνδεσμος μετασχηματίστηκε σε έναν πιο ενεργό Εθνικό Σύνδεσμο, μία μυστική οργάνωση, με ηγέτη τον Ρομάν Ντμόφσκι, η οποία εισέδουσε σε διάφορα πολωνικά πολιτικά στρατόπεδα. Ο Εθνικός Σύνδεσμος επέκρινε, επίσης, τους καθεστωτικούς, καταδίκασε την τσαρική καταπίεση, κάλεσε τον λαό να ασκήσει πίεση στις ρωσικές αρχές και οργάνωσε τις πολιτικές διαδηλώσεις στη Βαρσοβία. Ο Ντμόφσκι, που μόλις είχε αποφοιτήσει από το Τμήμα Βιολογίας του Ρωσικού Πανεπιστημίου της Βαρσοβίας, δημοσίευσε αρκετά πολιτικά κείμενα και σύντομα έγινε πνευματικός ηγέτης του εθνικιστικού κινήματος της Πολωνίας. Το 1897, ο Σύνδεσμος αναδιοργανώθηκε ως Εθνικό Δημοκρατικό Κόμμα (Endecja ή Endeks). Ίδρυσε παραρτήματα στην Πρωσική Πολωνία, το 1904 και, το 1905, στη Γαλικία. Εξέδωσε διάφορα περιοδικά και το πρόγραμμά του, βασισμένο στην κοινωνική αλληλεγγύη, τον αντισημιτισμό και την εχθρότητα προς τον σοσιαλισμό, γινόταν όλο και περισσότερο δημοφιλές.

Συγχρόνως, σύγχρονα πολιτικά κόμματα ιδρύθηκαν, επίσης, και στην αριστερή πτέρυγα του πρώην Βασιλείου του Κογκρέσου της Πολωνίας. Το 1881, ένα νεαρό μέλος της διανοήσης, ο Λούντβικ Βαρύνσκι, οργάνωσε το πρώτο εργατικό κόμμα στην Πολωνία, το Προλεταριάτο. Δύο χρόνια αργότερα διαλύθηκε από την τσαρική αστυνομία και το διαδέχθηκε το Δεύτερο Προλεταριάτο, το 1888. Ορισμένα από τα μέλη του προσχώρησαν στο Πολωνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (PPS), το 1892. Ίδρυμένο στο Παρίσι από το Συνέδριο των Πολωνών Σοσιαλιστών, απαίτησε την πολωνική ανεξαρτησία και την εγκαθίδρυση λαϊκής δημοκρατίας. Το 1893, οι πρώτες ομάδες του PPS οργανώθηκαν στη Ρωσία και την Πρωσία. Ένας πρώην πολιτικός εξόριστος στη Σιβηρία, ο Ιωσήφ Πιλσούδσκι, έγινε ένας από τους σημαντικότερους ηγέτες του PPS. Την ίδια χρονιά, οι ριζοσπάστες Μαρξιστές ακτιβιστές, που αντιδρούσαν στην θέση περί ανεξαρτησίας των μελών του PPS, σχημάτισαν κόμμα, που έμεινε, αργότερα, γνωστό ως Κοινωνική Δημοκρατία του Βασιλείου της Πολωνίας και της Λιθουανίας. Άλλες εθνικές ομάδες από την υπό ρωσική κατοχή Πολωνία δημιούργησαν, επίσης, τα πρώτα τους κόμματα μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα. Ο Δεσμός, η Γενική Ένωση

Εβραίων Εργατών στη Λιθουανία, την Πολωνία και τη Ρωσία, ιδρύθηκε το 1897 και διέδωσε ένα ριζοσπαστικό μαρξιστικό και αντι-σιωνιστικό πρόγραμμα.

Η ανάπτυξη του πολωνικού έθνους ακολούθησε, κατά τον 19ο αι., διαφορετική πορεία στις περιοχές της πρώην πολωνό-λιθουανικής Κοινοπολιτείας που βρίσκονταν υπό πρωσική και αυστριακή κατοχή. Ο βασιλιάς της Πρωσίας, Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ', είχε υπόψη τις δύο πολωνικές εξεγέρσεις του 1794 και του 1806 και εγγυήθηκε στους Πολωνούς τη διατήρηση της καθολικής θρησκείας και τον εθνικό πολωνικό χαρακτήρα του Μεγάλου Δουκάτου του Πόζναν, το οποίο είχε προσαρτηθεί στο κράτος του κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου της Βιέννης. Ένας Πολωνός αριστοκράτης, ο πρίγκιπας Άντονι Ράτζιβιλ, εκπροσωπούσε το βασιλιά στο δουκάτο ως αντιβασιλέας. Το δουκάτο έκοψε τα δικά του μικρά νομίσματα και τα πολωνικά ήταν η επίσημη γλώσσα του. Το 1823, εφαρμόστηκε αγροτική μεταρρύθμιση, αλλά μόνο οι μεγάλες ιδιοκτησίες επωφελήθηκαν. Οι μικροκτηματίες, συνήθως, εγκαθίσταντο στις πόλεις, ενισχύοντας τον πολωνικό χαρακτήρα τους. Ο καλά οργανωμένος, σχετικά πλούσιος πολωνικός αγροτικός πληθυσμός έγινε θερμός υποστηρικτής των πολωνικών εθνικών ιδεών. Η πρωσική γραφειοκρατία, συγχρόνως, αντέδρασε στην πολωνική πολιτική του βασιλιά και σχεδίαζε να εκγερμανίσει το δουκάτο.

Το 1830, η πολωνική κοινή γνώμη στο δουκάτο χαιρέτισε με ενθουσιασμό το ξέσπασμα της Νοεμβριανής Εξέγερσης και αποσπάσματα εθελοντών από το Πόζναν συμμετείχαν στην εξέγερση. Μετά τη στάση, εντούτοις, ο Ρατζιβίλ απομακρύνθηκε από τη θέση του και ένα νέο πρόγραμμα εκγερμανισμού τέθηκε σε εφαρμογή. Μία τοπική εξέγερση, που εκδηλώθηκε το 1846, απέτυχε. Το ξέσπασμα των επαναστάσεων του 1848 έφερε στο προσκήνιο ένα σχέδιο για την εθνική αναδιοργάνωση του δουκάτου, αλλά και αυτό απέτυχε. Επιπλέον, η Εξέγερση του Ιανουαρίου του 1863 στο Βασίλειο του Κογκρέσου είχε ως αποτέλεσμα τη στενή συνεργασία Ρώσων και Πρώσων εναντίον των Πολωνών. Οι πρωσικές αρχές άλλαξαν το όνομα του δουκάτου σε *Posen Provinz* (Επαρχία Πόζεν) και το ενσωμάτωσαν στο γενικό πρωσικό διοικητικό σύστημα. Το 1871, οι Πολωνοί διαμαρτυρήθηκαν ενάντια στην ενσωμάτωση των εδαφών τους στην ενωμένη Γερμανία. Η αντιπολωνική πολιτική του Βίσμαρκ έγινε μέρος του *Kulturkampf* (του αγώνα να υποταγούν η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, οι εθνικές μειονότητες και οι ημιαυτόνομες επαρχίες στον αυστηρό κρατικό έλεγχο). Κατά συνέπεια, η πολωνική γλώσσα αποσύρθηκε βαθμιαία από τα σχολεία και τη διοίκηση και ο πολωνικός τύπος και γενικά οι πολωνικές οργανώσεις υφίσταντο παρενόχληση. Το 1886, δημιουργήθηκε μία επιτροπή αποικισμού για να αγοράσει πολωνικά εδάφη για λογαριασμό Γερμανών αποίκων και διάφορες γερμανικές ιδιωτικές και κυβερνητικές οργανώσεις προσπάθησαν να εκγερμανίσουν εντελώς τις πολωνικές επαρχίες. Οι Πολωνοί, εντούτοις, αντέδρασαν με καλά οργανωμένες οικονομικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, οι οποίες άρχισαν σταδιακά να αλλάζουν το κλίμα, διαμορφώνοντας τον μελλοντικό εθνικό χαρακτήρα των κατεχομένων από τους Πρώσους πολωνικών εδαφών. Σε αυτήν την προσπάθεια, το Εθνικό Δημοκρατικό Κόμμα έγινε η κυρίαρχη πολωνική πολιτική δύναμη στην υπό πρωσική κατοχή Πολωνία.

Στην Αυστρία, ο εκσυγχρονισμός της πολωνικής κοινωνίας προχώρησε με πολύ πιο αργό ρυθμό. Το 1815, οι Αψβούργοι δεν ανέκτησαν όλα τα πολωνικά εδάφη που είχαν λάβει κατά τη διάρκεια των Διαμελισμών της Πολωνίας. Κράτησαν τα εδάφη ενσωματωμένα στην αυτοκρατορία τους μετά τον *Πρώτο Διαμελισμό* του 1772 και

επισήμως τα αποκαλούσαν Βασίλειο της Γαλικίας και Λοδομερίας. Αποκομμένη από την πολωνική ενδοχώρα της από ένα τεχνητό σύνορο και απομονωμένη από τα παλαιά εδάφη των Αψβούργων από τα Καρπάθια όρη, η Γαλικία οδηγήθηκε σε οικονομικό μααρασμό και έγινε μία από τις φτωχότερες περιοχές της Ευρώπης. Οι μονάρχες της Αυστρίας εκμεταλλεύθηκαν οικονομικά τη Γαλικία και την μεταχειρίστηκαν ως δεξαμενή άντλησης ανθρώπινου δυναμικού για τον στρατό τους. Το 1846, μετά από μία αποτυχημένη εξέγερση και ένα μαχητικό κίνημα των αγροτών κατά των ευγενών, η Δημοκρατία της Κρακοβίας ενσωματώθηκε στη Γαλικία. Δύο χρόνια αργότερα, κατά τη διάρκεια των επαναστάσεων του 1848, η δουλοπαροικία καταργήθηκε στη Γαλικία, αλλά η ημιφεουδαρχική κοινωνική δομή της άργησε να αλλάξει. Για να υπερνικήσει μία βαθιά κρίση στη μοναρχία των Αψβούργων, στα μέσα του 19ου αιώνα, η Βιέννη προχώρησε σε έναν *Συμβιβασμό (Ausgleich)* με τους Ούγγρους ο οποίος αναδιόρθωσε τη δομή της αυτοκρατορίας, το 1867. Σύμφωνα με τους όρους του, στη Γαλικία δόθηκε ευρεία αυτονομία. Τα πολωνικά έγιναν η επίσημη γλώσσα της και η πολωνική αριστοκρατία απέκτησε τον έλεγχο της διακυβέρνησής της. Η επαρχία έγινε τώρα κέντρο του πολωνικού πολιτισμού. Ο πληθυσμός της Γαλικίας ανερχόταν σε περίπου 8 εκατομμύρια στην αρχή του 20ου αιώνα και αποτελείτο κυρίως από Πολωνούς (45%), Ουκρανούς (45%) και Εβραίους (6%).

Η αυτονομία οδήγησε στην εμφάνιση μίας ακμάζουσας πολιτικής ζωής στη Γαλικία. Αρχικά, τη μεγαλύτερη επιρροή ασκούσαν οι συντηρητικοί καθεστωτικοί, αλλά μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα είχαν χάσει έδαφος σε σχέση με το Πολωνικό Αγροτικό Κόμμα (ιδρύθηκε το 1895), το Πολωνικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (ιδρύθηκε το 1892) και πολλά άλλα κόμματα εθνικών μειονοτήτων. Το 1905, ιδρύθηκε επίσης στη Γαλικία ένα παράρτημα του Εθνικού Δημοκρατικού Κόμματος και σύντομα κυριάρχησε στην τοπική πολιτική ζωή της επαρχίας.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, επομένως, οι Πολωνοί δεν είχαν κανένα κράτος και ήταν πολίτες δεύτερης κατηγορίας στη Γερμανία και τη Ρωσία. Κατοικούσαν κυρίως υπανάπτυκτες και φτωχές αγροτικές περιοχές. Το ποσοστό αναλφαβητισμού ήταν υψηλό και η ύπαιθρος υπέφερε από τον υπερπληθυσμό. Οι Πολωνοί ήταν χωρισμένοι σε πολλές ανταγωνιστικές κοινωνικές τάξεις και επιβαρυνμένοι με τη μνήμη της κατάρρευσης της Πολωνολιθουανικής Κοινοπολιτείας στα τέλη του 18ου αιώνα, καθώς επίσης και των αποτυχημένων εθνικών εξεγέρσεων του 19ου αιώνα. Παρά ταύτα, οι Πολωνοί αποτελούσαν ένα σχετικά μεγάλο έθνος με πάνω από 30 εκατομμύρια ανθρώπων διεσπαρμένα στο πρώην Βασίλειο του Κογκρέσου (12 εκατομμύρια), τη Γαλικία (8 εκατομμύρια), το πρώην Μεγάλο Δουκάτο του Πόζναν (8 εκατομμύρια), την Πομερανία (σχεδόν 2 εκατομμύρια), την Άνω Σιλεσία (σχεδόν 2 εκατομμύρια), την Ανατολική Πρωσία, τη Λιθουανία, τη Λευκορωσία και την Ουκρανία (αρκετά εκατομμύρια). Ο ρυθμός δημογραφικής ανάπτυξής τους, 1,3 % ετησίως, ήταν μεταξύ των υψηλότερων στην Ευρώπη. Είχαν αναπτύξει μία καλλιεργημένη εθνική ελίτ και έναν συναρπαστικό πολιτισμό. Πολλά σύγχρονα πολιτικά κόμματα κινητοποιούσαν χιλιάδες Πολωνούς και συντόνιζαν τις δραστηριότητές τους. Η πολωνική εθνική συνείδηση ήταν σχετικά ισχυρή. Στις αρχές του 20ου αιώνα ήταν ήδη προφανές ότι οι προσπάθειες της Γερμανίας και της Ρωσίας να εξαφανίσουν την πολωνική εθνότητα και να αφομοιώσουν τους Πολωνούς είχαν αποτύχει. Διάφορες χώρες στη Δύση, ιδίως η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες, φιλοξενούσαν μεγάλες ομάδες μεταναστών από την

Πολωνία και δραστήρια πολωνικά πολιτικά κέντρα που επηρέαζαν την κατάσταση στη χώρα.

Επιπλέον, οι Πολωνοί διέθεταν τη δική τους εθνική ακρόπολη (όπως ακριβώς οι Ιταλοί το Πεδεμόντιο) στην αυτόνομη Γαλικία. Όχι μόνον η πολωνική πολιτική και πολιτιστική ζωή ανθούσε εκεί, αλλά η Γαλικία έγινε επίσης καταφύγιο για τους Πολωνούς που διέφευγαν από τη Γερμανία και τη Ρωσία, καθώς επίσης και το κέντρο του πολωνικού εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος. Υποκινημένο από τα διεθνή γεγονότα, το κίνημα εξελισσόταν ταχύτερα στις αρχές του 20ου αιώνα από ό,τι πριν. Η ήττα της Ρωσίας στον πόλεμο του 1904 με την Ιαπωνία προκάλεσε επανάσταση στη τσαρική αυτοκρατορία, τον Ιανουάριο του 1905. Το πρώην Βασίλειο του Κογκρέσου, ένα από τα πλέον εκβιομηχανισμένα μέρη της Ρωσίας, έγινε σημαντικό κέντρο της επανάστασης αυτής. Το Πολωνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (PSS), σημαντικός συνδιοργανωτής της αντίστασης στο τσαρικό καθεστώς, μετέτρεψε, εν μέρει, την επανάσταση αυτή σε εθνική εξέγερση. Μετά την κατάρρευση της επανάστασης και την αποκατάσταση του τσαρικού ελέγχου, χιλιάδες παλαίμαχοί της δραπέτευσαν στη Γαλικία. Ο Πιλσούδσκι ήταν ένας από τους πλέον επίμονους μαχητές, αλλά, το 1908, τους ακολούθησε και αυτός.

Προσδοκώντας το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ο Πιλσούδσκι βοήθησε να σχηματισθεί στη Γαλικία ο πυρήνας ενός μελλοντικού πολωνικού στρατού, ο Σκοπευτικός Σύλλογος και η Ένωση Ενόπλου Αγώνα. Το 1912, η προσκείμενη στον Πιλσούδσκι πτέρυγα του PPS βοήθησε στον σχηματισμό, και έγινε η κινητήριος δύναμη, της Προσωρινής Επιτροπής [Πολωνικών] Κομμάτων Συνομόσπονδης Ανεξαρτησίας. Παρά τα όνειρά τους για ένα μελλοντικό ανεξάρτητο κράτος, οι περισσότεροι Πολωνοί της Ρωσίας, της Αυστρίας και της Γερμανίας δεν περίμεναν να ανακτήσουν το κράτος τους σύντομα και δεν συμμετείχαν στο εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα. Παρά ταύτα, από τα πολλά έθνη που ζούσαν εντός των συνόρων των τριών αυτών αυτοκρατοριών οι Πολωνοί ήταν από τους καλύτερα προετοιμασμένους για να δημιουργήσουν και να ανοικοδομήσουν το κράτος τους.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barnett Cl. R., *Poland: Its People, Its Society, Its Culture*, New York 1958.
- Biskupski M. B., *The History of Poland*, Westport 2000.
- Davies N., *God's Playground: A History of Poland*, 2vols, New York 1982.
- Dvornik Fr., *The Slavs in European History and Civilization*, New Jersey 1962.
- Jfldruch J., *Constitutions, Elections and Legislatures of Poland, 1493–1993*, New York 1998.
- Lerski G. J., *Historical Dictionary of Poland, 966–1945*, Westport 1996.
- Lukowski J. Hubert Z., *A Concise History of Poland*, Cambridge 2001.
- Snyder T., *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999*, New Haven 2003.
- Zamoyski A., *The Polish Way: A Thousand-Year History of the Poles and Their Culture*, London 1987.